

DYSGRAFIA
zahamowania psychoruchowe
nadpobudliwość psychoruchowa
DYSKALKULIA
koncentracja uwagi
grafomotoryka
ORIENTACJA PRZESTRZENNA
koordynacja wzrokowo-ruchowa
DYSLEKSJA

**Terapia pedagogiczna uczniów
ze specyficznymi trudnościami
w uczeniu się**

ZBIÓR ĆWICZEŃ I KART PRACY

Redaktor prowadząca
Irena Sosin

Terapia pedagogiczna uczniów ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się

RAABE
ZAJRZYJ I ZNAM

Wydawca: Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza Sp. z o.o.
ul. Młynarska 8/12
01-194 Warszawa
tel. (022) 244 84 00
faks (022) 244 84 10
e-mail: raabe@raabe.com.pl
www.raabe.com.pl
NIP: 526-13-49-514
Regon: 011864960
Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie
XII Wydział Gospodarczy KRS
KRS 0000118704
Wysokość kapitału zakładowego: 50.000 PLN

© Copyright by Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza Sp. z o.o., Warszawa 2008

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Wydawca wyraża zgodę na kopiowanie kart do celów edukacyjnych.

Redaktor prowadząca	Irena Sosin
Kierownik projektu	Edyta Pucicka
Koordynator projektu	Monika Fidler
Ilustracje	Aleksandra Kajewska, Lidia Nowak-Chomicz, Kamila Redmer
Skład	Vega design Jacek Milewski
Druk	Paper&Tinta

ISBN 978-83-89504-86-9

Przewodnik

1. Jak korzystać z publikacji?
2. Spis treści
3. Zespół autorski

Jak korzystać z publikacji – wskazówki dla użytkownika

1. Kilka słów o publikacji

Publikacja zawiera materiały, które pomogą przygotować indywidualny program pracy, prowadzić zajęcia z uczniami ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się oraz współpracować z rodzicami uczniów. W publikacji znajduje się przede wszystkim bogaty zbiór ćwiczeń i kart pracy do zajęć – różnie w szkołach nazywanych – korekcyjno-kompensacyjnych, terapii pedagogicznej, reedukacji.

Aby ułatwić Państwu korzystanie z publikacji, wyjaśniamy zasady, które tworzą wewnętrzną logikę publikacji.

2. Struktura publikacji

Poradnik składa się z Przewodnika oraz 10 działów oznaczonych kolejnymi literami alfabetu:

- A Podstawowe elementy efektywnej pracy z uczniami ze specyficznymi trudnościami w nauce**
- B Zaburzenia percepcji słuchowej**
- C Zaburzenia percepcji wzrokowej**
- D Problemy z grafomotoryką**
- E Problemy z orientacją przestrzenną**
- F Problemy z koordynacją wzrokowo-ruchową**
- G Zaburzenia rozwoju emocjonalnego i społecznego**
- H Zaburzenia koncentracji uwagi**
- I Zaburzenia rozwoju mowy i języka w terapii pedagogicznej**
- J Trudności w uczeniu się matematyki**

W dziale A znajdują Państwo informacje dotyczące właściwego przygotowania indywidualnych programów pracy z uczniami ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się oraz materiały, które pomogą efektywnie współpracować z rodzicami uczniów.

Działy od B do J zawierają ogólne informacje o zaburzeniach, metody i techniki pracy oraz zbiory ćwiczeń i kart pracy.

3. Co oznaczają dodatkowe informacje zamieszczone na stronach poradnika?

Na każdej stronie znajduje się informacja o jej miejscu w poradniku. Zamieszczona jest ona na górze strony i składa się z:

- nazwy rozdziału, podrozdziału,
- sygnatury składającej się z litery (oznaczenie głównego działu) i numerów rozdziału, podrozdziału.

Szare kwadraciki z różną liczbą kropek, znajdujące się na górze każdej karty lub przy każdym ćwiczeniu, oznaczają poziom:

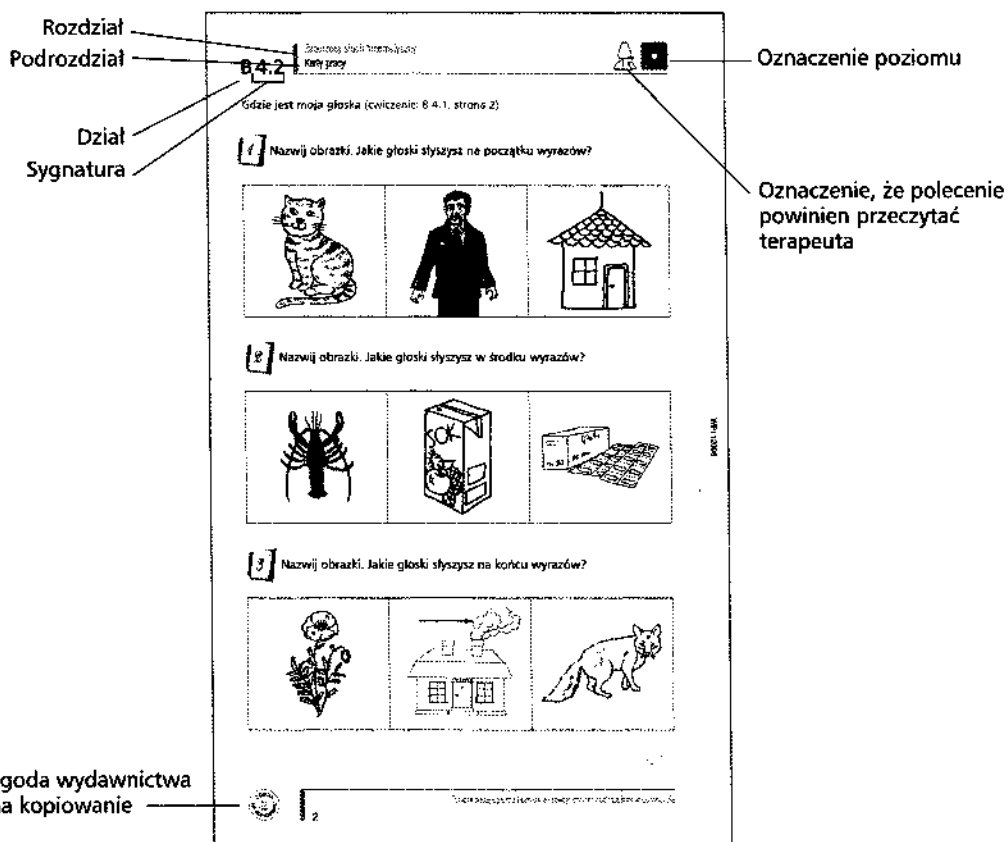
• ćwiczenie lub karta pracy dla uczniów, którzy mają problemy z osiągnięciem gotowości szkolnej

• ćwiczenie lub karta pracy dla uczniów w wieku wczesnoszkolnym (klasy I–III)

• ćwiczenie lub karta pracy dla uczniów w wieku starszszkolnym (klasy IV–VI)

Symbol znajdujący się na górze karty pracy oznacza, że polecenie powinien przeczytać terapeuta.

Symbol informuje o zgodzie wydawnictwa na kopiowanie materiałów.

Przykład karty pracy z objaśnieniami symboli:

- Rozdział:** B
- Podrozdział:** 4.2
- Dział:** 1
- Sygnatura:** 1
- Oznaczenie poziomu:** Szary kwadracik z kropką
- Oznaczenie, że polecenie powinien przeczytać terapeuta:** Symbol przedstawiający osobę czytającą
- Zgoda wydawnictwa na kopiowanie:** Symbol z napisem "ZGODA NA KOPIONIE"

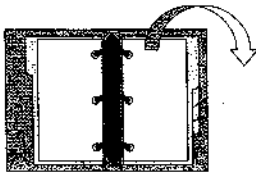
Strona 2

4. Jak uzupełniać wydanie podstawowe?

Publikacja składa się z wydania podstawowego – zawierającego ok. 400 stron – uzupełnianego ok. 100-stronicowym zestawem materiałów, w większości ćwiczeń i kart pracy, przesyłanym raz na kwartał.

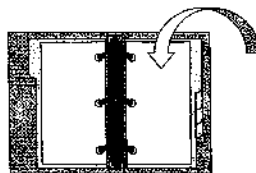
Materiały w każdym uzupełnieniu ułożone są według kolejności ich wpinania. Miejsce ich umieszczenia w segregatorze wskazuje sygnatura zamieszczona w prawym lub lewym rogu strony.

W każdym uzupełnieniu będziemy zamieszczać informacje o tym, jak powinni Państwo wpinać do segregatora otrzymywane od nas materiały. Poniżej przedstawiamy Państwu ikony pomagające wpinać do segregatora kolejne materiały.

Wymiana

Taki symbol oznacza, że należy wyjąć kartki z segregatora i włożyć na ich miejsce odpowiednie kartki.

Uzupełnienie

Taki symbol oznacza, że należy wpiąć do segregatora określone kartki suplementu.

Przewodnik

1. Jak korzystać z publikacji?
2. Spis treści
3. Zespół autorski

A Podstawowe elementy efektywnej pracy z uczniami ze specyficznymi trudnościami w nauce

1. Indywidualne programy pracy
  - 1.1. Zasady konstruowania
  - 1.2. Wymagana dokumentacja
  - 1.3. Na co zwracać uwagę w opiniach/orzeczeniach ppp
  - 1.4. Standardy wymagań edukacyjnych
  - 1.5. Zasady oceniania
  - 1.6. Przykładowe programy
2. Komunikacja i współpraca z rodzicami – wskazówki dla nauczycieli
3. Praktyczne informacje i wskazówki dla rodziców
4. Podstawy prawne
5. Prawo w praktyce

B Zaburzenia percepcji słuchowej, *Katarzyna Hipsz*

1. Zaburzenia percepcji słuchowej
  - 1.1. Ogólne informacje
  - 1.2. Metody i techniki pracy
2. Zaburzona analiza i synteza słuchowa
  - 2.1. Ćwiczenia
  - 2.2. Karty pracy
3. Słaba pamięć słuchowa
  - 3.1. Ćwiczenia
  - 3.2. Karty pracy
4. Zaburzony słuch fonematyczny
  - 4.1. Ćwiczenia
  - 4.2. Karty pracy

C Zaburzenia percepcji wzrokowej, *Lidia Utrat-Milecka*

1. Zaburzenia percepcji wzrokowej
  - 1.1. Ogólne informacje
  - 1.2. Metody i techniki pracy
2. Zaburzona analiza i synteza wzrokowa
  - 2.1. Ćwiczenia
  - 2.2. Karty pracy
3. Słaba pamięć wzrokowa
  - 3.1. Ćwiczenia
  - 3.2. Karty pracy

D Problemy z grafomotoryką (ze szczególnym uwzględnieniem procesów integracji sensorycznej), *Marzena Krysztof-Zarzycka, Grażyna Dorodzińska*

1. Problemy z grafomotoryką
  - 1.1. Ogólne informacje
  - 1.2. Metody i techniki pracy
2. Obniżona sprawność grafomotoryczna
  - 2.1. Ćwiczenia
  - 2.2. Karty pracy

- E Problemy z orientacją przestrzenną** (ze szczególnym uwzględnieniem procesów integracji sensorycznej), *Grażyna Dorodzińska*
1. Problemy z orientacją przestrzenną
    - 1.1. Ogólne informacje
    - 1.2. Metody i techniki pracy
  2. Ćwiczenia
  3. Karty pracy
- F Problemy z koordynacją wzrokowo-ruchową** (ze szczególnym uwzględnieniem procesów integracji sensorycznej), *Marzena Kryształ-Zarzycka, Barbara Pluska*
1. Problemy z koordynacją wzrokowo-ruchową
    - 1.1. Ogólne informacje
    - 1.2. Metody i techniki pracy
  2. Ćwiczenia
  3. Karty pracy
- G Zaburzenia rozwoju emocjonalnego i społecznego**, *Irena Sosin*
1. Zaburzenia rozwoju emocjonalnego i społecznego
    - 1.1. Ogólne informacje
    - 1.2. Metody i techniki pracy
  2. Nadpobudliwość psychoruchowa
    - 2.1. Ćwiczenia
    - 2.2. Karty pracy
  3. Zahamowania psychoruchowe
    - 3.1. Ćwiczenia
    - 3.2. Karty pracy
- H Zaburzenia koncentracji uwagi**, *Irena Sosin*
1. Zaburzenia koncentracji uwagi
    - 1.1. Ogólne informacje
    - 1.2. Metody i techniki pracy
  2. Ćwiczenia
  3. Karty pracy
- I Zaburzenia rozwoju mowy i języka w terapii pedagogicznej**, *Justyna Gasik*
1. Zaburzenia rozwoju mowy i języka w terapii pedagogicznej
    - 1.1. Ogólne informacje
    - 1.2. Metody i techniki pracy
  2. Ćwiczenia
  3. Karty pracy
- J Trudności w uczeniu się matematyki**, *Karolina Sosin-Pospiszyt*
1. Trudności w uczeniu się matematyki
    - 1.1. Ogólne informacje
    - 1.2. Metody i techniki pracy
  2. Ćwiczenia
  3. Karty pracy

Grażyna Dorodzińska – psycholog, specjalista w zakresie diagnozy i terapii neuropsychologicznej, terapeuta integracji sensorycznej. W kręgu jej aktywności zawodowej i zainteresowań jest rozwój dzieci z zaburzeniami ośrodkowego układu nerwowego od 0 do 10. roku życia.

Justyna Gasik – z wykształcenia pedagog specjalny – logopeda, terapeuta integracji sensorycznej. Aktualnie doktorantka na Wydziale Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, logopeda w Niepublicznej Szkole Podstawowej przy FPLN i Centrum Wspomagania Rozwoju Osobowości. Nauczyciel akademicki na Akademii Pedagogiki Specjalnej i w Wyższej Szkole Społeczno-Ekonomicznej. Zainteresowania zawodowe: alternatywne metody komunikacji, dykcja i zagadnienia związane z emisją i higieną głosu, kompetencje zawodowe pedagogów specjalnych, pedeutologia.

Katarzyna Hipsz – absolwentka Akademii Pedagogiki Specjalnej, kierunek pedagogika korekcyjna. Ponadto ukończyła studia podyplomowe na Uniwersytecie Warszawskim, specjalność: socjoterapia oraz edukacja wczesnoszkolna. Uczestniczyła w licznych kursach i szkoleniach z zakresu profilaktyki, pracy z dziećmi posiadającymi dysfunkcje rozwojowe, sprawiającymi trudności wychowawcze. Ma doświadczenie w pracy z dziećmi w wieku młodszym oraz z młodzieżą gimnazjalną. Prowadzi indywidualną i grupową terapię pedagogiczną, zajęcia socjoterapeutyczne oraz profilaktyczne. W pracy z dziećmi za najważniejsze uważa zindywidualizowanie metod i form pracy oraz przyjazną i bezpieczną atmosferę podczas zajęć.

Marzena Krysztof-Zarzycka – psycholog, terapeuta poznawczo-behawioralny, terapeuta pedagogiczny, dyplomowany terapeuta integracji sensorycznej. Prowadzi prywatną praktykę psychologiczno-terapeutyczną, współpracuje z ośrodkami pomocy społecznej, Specjalistyczną Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną Centrum Wspomagania Rozwoju Osobowości. Specjalizuje się w pracy z dziećmi z zaburzeniami emocjonalnymi oraz ze specyficznymi problemami edukacyjnymi. Pracuje z osobami z problemem alkoholowym oraz ze sprawcami i ofiarami przemocy rodzinnej. Prowadzi terapię indywidualną nastawioną na własny rozwój, treningi i warsztaty umiejętności wychowawczych, radzenia sobie z sytuacją kryzysową. Interesuje się medycyną niekonwencjonalną, neuropsychologią, tańcem jako formą terapii.

Barbara Pluska – fizjoterapeuta, terapeuta NDT-Bobath, pedagog specjalny, terapeuta integracji sensorycznej. Od ponad 20 lat związana zawodowo z Centrum Rehabilitacji im. prof. M. Weissa „STOCER” oraz placówkami oświatowymi pracującymi w systemie integracyjnym. Specjalizuje się w wieloprofilowym usprawnianiu dzieci z zaburzeniami ośrodkowego układu nerwowego.

Karolina Sosin-Pospiszył – pedagog specjalny w zakresie pedagogiki korekcyjnej. Prowadzi terapię pedagogiczną w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej Centrum Wspomagania Rozwoju Osobowości. Specjalizuje się w diagnozie i terapii dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki. Prowadzi zajęcia z zakresu diagnozy i terapii pedagogicznej oraz diagnozy i terapii specyficznych trudności w uczeniu się matematyki na studiach podyplomowych w Akademii Pedagogiki Specjalnej i Wyższej Szkole Społeczno-Ekonomicznej.

Katarzyna Stencel – nauczyciel dyplomowany, magister z przygotowaniem pedagogicznym, dodatkowe kwalifikacje: terapia pedagogiczna, nadzór pedagogiczny, zarządzanie w oświacie, edukacja początkowa i przedszkolna, nauczanie WOS-u. 18 lat stażu pedagogicznego: wizytator Kuratorium Oświaty, dyrektor, wicedyrektor, wychowawca świetlicy, terapeuta pedagogiczny, nauczyciel WOS-u, nauczyciel kształcenia zintegrowanego i edukacji przedszkolnej, od 1998 r. członek Polskiego Towarzystwa Dysleksji Oddział nr 1 w Warszawie, od 1999 r. sekretarz zarządu, zainteresowania w kręgu zawodowym: pedagogika i psychologia.

Lidia Utrat-Milecka – pedagog, specjalista terapii pedagogicznej, socjoterapii. Uczestniczyła w licznych kursach i szkoleniach z zakresu profilaktyki uzależnień, pracy z dziećmi mającymi dysfunkcje rozwojowe, sprawiającymi trudności wychowawcze i innych. Ma doświadczenie w pracy zarówno z dziećmi młodszymi, jak i gimnazjalistami. Wielokrotnie była wychowawcą oraz kierownikiem kolonii i zimowisk.

Agnieszka Woźnica-Kowalewska – absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oraz Psychologii w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej. Obecnie doktorantka w Katedrze Psychologii Marketingu SWPS. Trener i wykładowca akademicki. Specjalizuje się m.in. w psychologii: społecznej, marketingu i reklamy, a także poznawczej. Zajmuje się zagadnieniami związanymi z przemocą wobec kobiet.

GRAFOMOTORYKA – ZABAWA CZY NAUKA?

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Kształtowanie umiejętności grafomotorycznych
- Rola zabawek i zabaw

STRONA 2

- Propozycje aktywności wpływających na kształtowanie umiejętności grafomotorycznych

STRONA 3

- Rysowanie: kreski, koła i kwadraty

STRONA 4

- Analiza rysunków dziecka

Kształtowanie umiejętności grafomotorycznych

Rodzice czerpią wiele radości z obserwacji rozwoju swoich dzieci. Zachwycają się pierwszym uśmiechem dziecka, dłużej utrzymanym spojrzeniem niemowlęcia, zaciśnięciem małej dłoni na palcu dorosłego, wyrzucaniem grzechotki z wózka. Aktywności ruchowe przechodzą ogromną i ważną przemianę – od odruchu do świadomej kontroli i planowania ruchu. Niewielu opiekunów ma świadomość, że już od wczesnego

Próbując odpowiedzieć na pytanie: co to jest grafomotoryka, musimy uwzględnić cały złożony proces zaangażowany w czynność rysowania lub pisania, w czasie którego dochodzi do kojarzenia wrażeń kinestetyczno-ruchowych, dotykowych i wzrokowych.

okresu życia dziecko kształtuje również swoje umiejętności grafomotoryczne. Takim przemianom podporząd-

owane są również inne obszary rozwoju dziecka odpowiedzialne za kształtowanie funkcji poznawczych.

Rola zabawek i zabaw

Znaczącą rolę w pierwszych stymulacjach rozwoju odgrywają zabawki. Szczególnie w początkowym okresie życia dziecka od opiekunów zależy, jaką zabawkę wybiorą.

Obecnie na rynku sprzedaży obserwuje się dwa nurty związane z produkcją i ofertą zabawek dla dzieci w różnym wieku. Jeden kierunek opiera się na idei atrakcyjności

wizualnej, modzie, stymulacji słuchowej, łatwości, dostępności „obslugi” zabawki. Taka zabawka charakteryzuje się ogromną ilością szczegółów, brakiem cech charakterystycznych, mozaiką kolorystyczną, dużą liczbą przycisków, każde użycie klawisza wywołuje inną mechaniczną muzykę i kombinację migających świateł. Drugi rodzaj zabawek

charakteryzuje się prostymi formami konstrukcji, uporządkowaniem kolorystycznym, dostarcza dziecku zróżnicowanych doznań zmysłowych i możliwości kreatywnej zabawy, czyli wielorakiego łączenia, przekształcania, tworzenia z wyobraźni.

Kiedy ręce dziecka zaczynają odkrywać najbliższe otoczenie, dzięki organizacji, adaptacji i obserwacji

Rola zabawek i zabaw (cd.)

wielokrotnych zmian związanych z budową, rozmiarami i kształtami przedmiotów, dziecko doświadcza, poznaje i uczy się. Podczas najbardziej naturalnej formy aktywności dziecka, jaką jest zabawa, dochodzi do kojarzenia wrażeń kinestetyczno-ruchowych, dotykowych i wzrokowych. Czyli w zabawę zaangażowane są wszystkie te obszary, które wykorzystywane są w dalszym procesie rozwoju, który następuje w możliwej do przewidzenia kolejności i zwykle

jest obrazowany przez szereg typowych zachowań obserwowanych na każdym poziomie życia dziecka.

Rodzaj zabaw zmienia się wraz z wiekiem dziecka, ale zawsze taka aktywność powinna zawierać:

- ▶ **Ruch angażujący tzw. dużą motorykę** – umożliwienie dziecku przemieszczanie się, pokonywanie dystansów, wspinanie, przechodzenie przez przeszkody, kopanie piłki.
- ▶ **Ruch angażujący tzw. małą motorykę** – popychanie, ciągnięcie,

wyjmowanie, wkładanie, turlanie, rzucanie piłki.

- ▶ **Stymulację rozwoju koordynacji wzrokowo-ruchowej** – dopasowywanie, konstruowanie, nakładanie na patyk, jazda na hulajnodze, na rowerze.
- ▶ **Zabawy manipulacyjne** – angażowanie napięcia drobnych mięśni dłoni i palców oraz zakresu ruchu nadgarstków.

Propozycje aktywności wpływających na kształtowanie umiejętności grafomotorycznych

Zabawy manualne:

- ▶ Nawlekanie korali, przewlekanie tasiemek.
- ▶ Konstruowanie z klocków.
- ▶ Wydzieranie z papieru.
- ▶ Malowanie palcami.
- ▶ „Stemple” z dłoni.
- ▶ Lepienie z gliny, plasteliny, modeliny.
- ▶ Wykorzystywanie zróżnicowanych faktur do zabaw (rozdzielanie przez dotyk).
- ▶ Wycinanie.
- ▶ Rysowanie na dużych powierzchniach oburącz – koła na zewnątrz i do wewnątrz.
- ▶ Malowanie znaku nieskończoności, labiryntów.
- ▶ Wyszukiwanie drobnych przedmiotów w miskach wypełnionych grochem/ryżem/fasolą.
- ▶ Rozpoznawanie poprzez dotyk (przedmioty w woreczku).

- ▶ Konstrukcje z klocków drewnianych i „Lego”.

Zabawy ruchowe – duża motoryka:

- ▶ „Taczki”.
- ▶ Przeciąganie liny lub rozciąganie gumy.
- ▶ Skakanie na dużej piłce z uchwytami.
- ▶ Przeskakiwanie obunóż przez linę ułożoną na podłodze.
- ▶ Chodzenie na krzyż.
- ▶ Chodzenie stopkami do tyłu i do przodu.
- ▶ Naśladowanie biegania (w miejscu), skakania różnych zwierząt.
- ▶ Balansowanie ciałem na dużej piłce w pozycji siedzącej.
- ▶ Chodzenie po krawężnikach, wąskich deskach.

Zabawy ruchowe – mała motoryka:

- ▶ Krążenia prostymi ramionami do przodu i do tyłu.
- ▶ Krążenia ramionami złożonymi w skrzydełka do przodu, do tyłu.
- ▶ Pływanie na sucho, ramiona jak do żabki, kraula lub motylka.
- ▶ Swobodne machanie ramionami – ciężar ciała.
- ▶ Naprzemienne „wchodzenie” dłońmi po kijku ustawionym pionowo na stole.
- ▶ Krążenia ramionami do przodu z kijkiem w obu dłoniach.
- ▶ Uciskanie, masowanie ramion na całej długości zróżnicowanymi fakturami.
- ▶ Uciskanie, masowanie poszczególnych palców.
- ▶ Ściskanie piłeczek antystresowych.
- ▶ Naprzemienne zaciskanie dłoni.
- ▶ Potrząsanie kolejno kończynami

Propozycje aktywności wpływających na kształtowanie umiejętności grafomotorycznych (cd.)

- górnymi i dolnymi.
- » „Strzepywanie” piasku z ubrania.
- » „Wkręcanie” żarówek.
- » Przypinanie spinaczy do sznurka
- i odpinanie ich.
- » Zbieranie palcami ziarenek grochu, wrzucanie drobnych monet do skarbonki.
- » Siłowanie się na ręce.
- » Wałkowanie ciasta.
- » Zabawy palcami z elementami praktyki (naśladowanie).

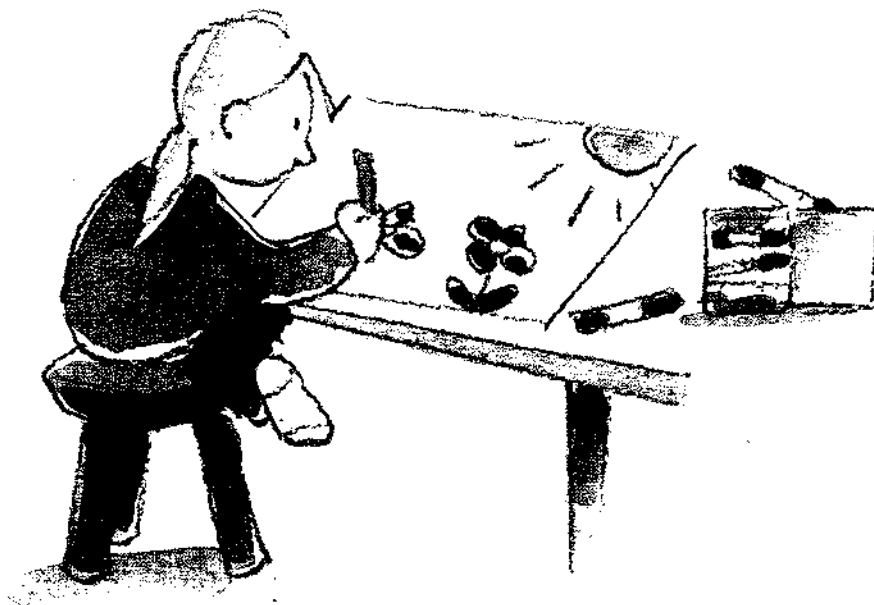
Rysowanie: kreski, koła i kwadraty

Kolejnym rodzajem aktywności dziecka, które na stałe powinno się wpisywać w jego codzienne działania, jest rysowanie, w czasie którego dochodzi do skojarzenia i wykorzystania doświadczeń zdobytych w czasie zabaw ruchowych i manualnych. Wczesne doświadczenia oparte są przede wszystkim na skojarzeniu, do czego służy kredka. Od około pierwszego roku życia beładne mazanie po papierze przechodzi w kontrolowane rysowanie kresek: najpierw pionowych, następnie poziomych. Kreski przechodzą w koła i dziecko zaczyna rysować

kolejne figury geometryczne. Rysowanie prostych form niekiedy napotyka na trudności związane ze zdolnością do przekraczania linii środkowej, jak ma to miejsce w rysowaniu krzyżyka i rysowaniem linii ukośnych, np. w trójkącie. Często wspólne rysowanie i stwarzanie warunków do zabawy w rysowanie czy przerysowywanie i naśladowanie ry-

sowania umożliwia obserwację rozwoju tej szczególnej umiejętności, która ułatwia dziecku przekroczenie progu, jaką stanowi rozpoczęcie pisania liter. Powszechne książeczki z naklejkami ułatwiają i umożliwiają szybkie wypełnianie zadań, ale nie zastępują doznań, jakich dostarcza dziecku bezpośrednie oddziaływanie ołówkiem na papier.

Możemy pomóc dziecku w rysowaniu ukośnych kresek, stawiając na kartce kropki w odpowiednim ustawieniu, które łączy się przy pomocy linii prostych.

Analiza rysunków dziecka

Rysunek postaci ludzkiej składa się z wielu kótek, kresek i linii. Odpowiednie zastosowanie i łączenie elementów stanowi o stopniu zaawansowania i rozwoju dziecka.

Rodzice powinni być zaniepokojeni, jeżeli obserwują w rysunkach dziecka:

- ▶ ubogą formę mimo upływu czasu,
- ▶ stereotypy, czyli niewykraczanie poza pewne schematy wyrażania się poprzez rysunek,
- ▶ elementy dziwne, potworne lub zbyt uproszczone w stosunku do wieku dziecka, rozmieszczenie rysunku na papierze, wielkość rysunku (np. zbyt małe, w rogu kartki), rysunki niedokończone lub gromadzące zbyt wiele szczegółów na rzecz zasadniczego tematu rysunku.

Znaczące indywidualne różnice w rysunkach dzieci pojawiają się około szóstego roku życia. Jedne rysunki są ubogie, inne bogate w szczegóły, pięknie pokolorowane. U tych samych dzieci szlaczki i znaki literopodobne są kanciaste, nie

mieszczą się w liniaturze lub są bardzo ładne, staranne, podciągane od linii do linii. Różnice takie zależą od wielu czynników:

- ▶ ogólnego rozwoju umysłowego dziecka,
- ▶ doświadczeń w rysowaniu,
- ▶ ogólnej sprawności ruchowej,
- ▶ rozwoju elementarnych funkcji percepcyjno-motorycznych zaangażowanych w czynności rysowania.

Dziecko z zakłóceniami funkcji wzrokowych odznacza się małą pomysłowością, chętnie „ściąga” od kolegów, rozwiązując ten sam temat na znacznie niższym poziomie. Dzieci te nie lubią rysować „z pamięci”, natomiast chętnie odwzorowują, kolorują książeczki, kalkują, gdyż rezultat takich prac jest lepszy.

Dziecko z dużym napięciem mięśni palców nadmiernie przyciska ołówek, rysuje linie grube, czasem przedziera papier, co wpływa na estetykę pracy. Linie są krzywe, przedmioty duże, gdyż dziecko nie umie opanować ruchu. Dzieci o małym napięciu mięśniowym również mają problemy

z rysowaniem. Kreślą linie nikle, „drżące”, niepewne. Rysują przedmioty małe, których wielkość uniemożliwia umieszczanie szczegółów.

Dzieci z zaburzeniami schematu ciała lub orientacji przestrzennej będą przestawiać lub przekreślać rysunek. Może stać się również tak, że poszczególne części ciała nie będą ze sobą powiązane. Proporcje pomiędzy poszczególnymi częściami ciała nie będą zachowane.

Rysunki dziecka należy również rozpatrywać w kontekście emocjonalnym. Dziecko z niską samooceną będzie miało tendencję do wykonywania rysunków małych, postacie ludzkie będą pojawiać się w rogach kartki, zachwiane będą proporcje pomiędzy rysowanymi przedmiotami a postaciami.

Terapia dziecka z brakiem odpowiednich umiejętności grafomotorycznych polega przede wszystkim na korygowaniu i kompensowaniu deficytów, jakie pojawiły się we wcześniejszym okresie życia dziecka, co oznacza włączenie aktywności ruchowych i stymulacji sensorycznych jako stałego elementu terapii. Terapeuta, do którego uczęszcza nasze dziecko, kroczy wraz z nim przez kolejne fazy rozwoju, stopniowo przechodząc do zajęć o charakterze stolikowym. Rodzice mogą wspierać terapię, dostarczając dziecku zróżnicowane formy aktywności ruchowej i poznawczej.

A odpowiadając na postawione w tytule pytanie „Grafomotoryka – zabawa czy nauka?”, możemy odpowiedzieć – poprzez zabawę do nauki.

POMOC DZIECKU Z PROBLEMAMI GRAFOMOTORYCZNYMI

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to jest dysgrafia
- Czynniki sprzyjające dysgrafii

STRONA 2

- Jakie błędy wskazują na obniżony poziom graficzny pisma
- Typowe objawy dysgrafii

STRONA 3

- Rola rodziców i opiekunów
- Przykładowe ćwiczenia

STRONA 4

- Wykonywanie ćwiczeń w domu

Co to jest dysgrafia

Okresem, w którym najczęściej zwraca się uwagę na nieprawidłowości wynikające ze specyficznych problemów edukacyjnych, w tym omawianego tu problemu z osłabionym lub całkowicie obniżonym poziomem graficznym pisma,

są wczesne lata szkolne. Zdiagnozowanie w porę i podjęcie konkretnych form pomocy może w znacznym stopniu złagodzić, a nawet wyeliminować dysgrafię.

Umiejętności potrzebne do prawidłowego kreślenia liter czy właściwe-

go trzymania ołówka dziecko nabywa od momentu przyjścia na świat, a nawet wcześniej, bo już w okresie prenatalnym. Pojawiają się wtedy załączki prawidłowej pracy mięśni przydatnych na późniejszym etapie rozwijania umiejętności graficznych. Zatem nie tylko okres typowo szkolny, lecz także odpowiednia stymulacja dziecka w środowisku domowym może mieć znaczący wpływ na rozwój umiejętności grafomotorycznych.

Diagnoza dysgrafii ma na celu określenie specyficznych cech pisma i wskazanie trudności z opanowaniem sztuki pisania. Ocenia jakość wzoru pisma, kształt pojedynczych liter, ciągów literowych, czyli całych wyrazów, łączenie liter, sposób trzymania narzędzia pisarskiego (ołówka, długopisu).

Czynniki sprzyjające dysgrafii

Pierwszy intensywny rozwój funkcji odpowiedzialnych za jakość pisma przypada na okres niemowlęcy, w którym dziecko zaczyna mocno chwycić i trzymać zabawki, a następnie przekładać je z ręki do ręki. Na etapie raczkowania kształtuje się koordynacja wzrokowo-ruchowa, która jest niezmiernie istotna w procesie nabywania umiejętności graficznych. Jednak nie tylko sama koordynacja wzroko-

wo-ruchowa jest istotna, lecz także orientacja w schemacie własnego ciała, czyli, inaczej mówiąc, znajomość ułożenia poszczególnych części ciała i ich rozpoznawanie. Na jakość pisma wpływają także funkcje wzrokowe, czyli sprawność percepcji wzrokowej.

Do innych ważnych czynników sprzyjających dysgrafii możemy zaliczyć:

- słabą motywację dziecka i jego niską samoocenę,

- niską dojrzałość emocjonalną, czyli brak umiejętności dostosowania się do wskazówek opiekunów i nauczycieli,
- nieprawidłowe odwoływanie się do własnej wiedzy i mała zdolność korzystania z niej,
- nieustaloną lateralizację,
- słabą pamięć czuciowo-ruchową i nieumiejętność lub trudności ze skupieniem uwagi.

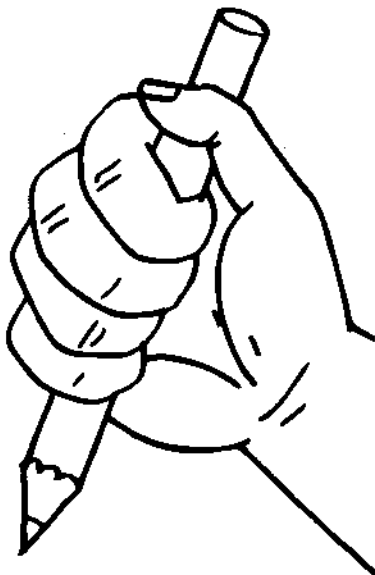

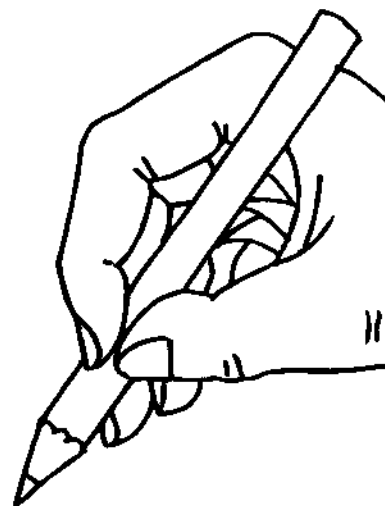
Jakie błędy wskazują na obniżony poziom graficzny pisma

Biorąc pod uwagę wygląd zeszytów szkolnych i rysunki oraz motywację dziecka do działania, możemy wyłonić następujące objawy obniżonego poziomu graficznego pisma:

- ☒ rysunki dziecka są często ubogie od strony graficznej, kolorystycznej,
- ☒ wzory i schematy mają zazwyczaj zdeformowane kształty i nieodpowiednie proporcje,
- ☒ przerysowywanie różnych wzorów i schematów sprawia dziecku trudność, co powoduje, że kopie są niedokładne i zniekształcone,
- ☒ odtwarzane wzory bywają zrotowane i nieodpowiednio rozplanowane na kartce,
- ☒ odtwarzając szlaczki, dziecko kreśli je od niewłaściwej strony (od prawej do lewej),
- ☒ dziecko ma zbyt silny lub zbyt słaby nacisk ołówka na papier,

- ☒ dziecko ma nieprawidłowy chwyt pisarski (rysunek lewy przedstawia nieprawidłowy chwyt, prawy – prawidłowy), np. ołówek trzymany w piąstce,
- ☒ dziecko rysuje i pisze niechętnie,

- ☒ z dużym wysiłkiem, unika rysowania,
- ☒ dziecko często ma nieprawidłową postawę ciała w trakcie rysowania czy pisania, np. podpierając głowę ręką lub pokładając się na blacie stołu.

02U0509

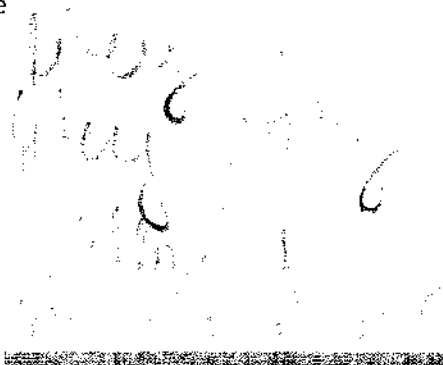
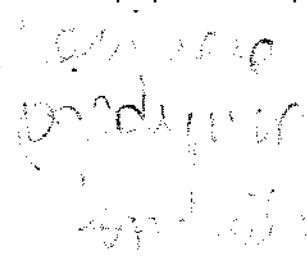

Typowe objawy dysgrafii

- O**bjawy dysgrafii będziemy rozpatrywać na przykładzie pisma:
- ☒ pismo dziecka jest mało czytelne,
  - ☒ litery są w nieskoordynowanym ustawieniu – tzw. tańczące litery, różnej wielkości, proporcji, nachylone pod różnym kątem,
  - ☒ występują niepełne lub nieprawidłowe połączenia między nimi,
  - ☒ pojawiają się nieregularne odstępy

- ☒ między literami lub wyrazami,
- ☒ występuje niekończenie liter,
- ☒ opuszczanie liter,
- ☒ gubienie wyrazów,
- ☒ pismo lustrzane,
- ☒ duża liczba skreśleń i poprawek,
- ☒ nieprawidłowa organizacja strony,
- ☒ trudności z utrzymaniem pisma w liniaturze,
- ☒ wolne tempo pisania oraz pisanie

- ☒ z dużym wysiłkiem,
- ☒ ~~zaburzony rytm pisania,~~
- ☒ nieprawidłowy chwyt pisarski, nieprawidłowy nacisk narzędzia pisarskiego na papier,
- ☒ niszczenie narzędzi pisarskich (łamanie ołówka, zginanie rogów w zeszytach, brudzenie zeszytów).

Rola rodziców i opiekunów

Ze względu na to, że dziecko nabywa kompetencji graficznych bardzo wcześnie, ważne jest, aby opiekun czy rodzic dziecka prawidłowo stymulował jego rozwój. Im częściej dziecko biega, skacze, pływa, jeździ na rowerze czy uczestniczy w grach zespołowych, tym mocniejsze staje się jego ciało, a co za tym idzie mięśnie, które odpowiedzialne są za utrzymanie prawidłowej postawy przy siedzeniu w ławce szkolnej.

Już w okresie niemowlęcym istotne jest, aby dziecko przeszło przez wszystkie fazy rozwoju psychoruchowego.

Jeśli rodzic zauważy, że jego dziecko nie raczkuje lub ten okres rozwojowy jest bardzo krótki, należy inicjować zabawy stymulujące ruch czworakowania. Raczkowanie jest bardzo ważne ze względu na to, że wykonując ruch naprzemienny rąk i nóg, dziecko ćwiczy mięśnie, równowagę, koordynację wzrokowo-ruchową, percepcję wzrokową, tak potrzebną do późniejszej pracy graficznej (i nie tylko).

Istotne jest również to, aby rodzic nie wykonywał za dziecko wielu czynności, które nie tylko uczą samodzielności, lecz także wzmacniają np. mięśnie. Samoobsługa, czyli samodzielne ubieranie się, rozbieranie, a w tym zapinanie guzików, wiązanie sznurówek, samodzielne mycie się, to niektóre z istotnych czynności w domowej pracy z dzieckiem.

Ważną rolę w rozwoju odgrywa ruch i zabawa, dzięki którym dziecko nie tylko staje się sprawniejsze pod względem fizycznym, lecz także psychicznym.

Przykładowe ćwiczenia

W warunkach gabinetowych i domowych możemy zaproponować dziecku ćwiczenia, które wzmocnią jego obręcz barkową, a tym samym spowodują, że będzie lepiej utrzymywało korpus nad blatem biurka, jak również lepiej utrzymywało narzędzie pisarskie w dłoni:

- ✦ krążenia ramion z boku do przodu i do góry,
- ✦ pływanie na sucho – te ćwiczenia można wykonywać zarówno na stojąco, jak i leżąc na brzuchu na podwyższeniu, np. deskorolce lub niskim taborecie,
- ✦ odbijanie podwieszonych piłeczek,

- ✦ opadanie na ścianę lub pompki,
  - ✦ podciąganie się na drążku/obręczy do góry,
  - ✦ jazda na kocu w leżeniu przodem i odpychanie się rękoma,
- Można również zastosować typowe ćwiczenia dłoni i palców:
- ✦ wycieranie gumką,
  - ✦ wolne zaciskanie i rozwieranie dłoni,

- ✦ ugniatanie kul z papieru,
- ✦ dociskanie stawów palczkowych,
- ✦ pukanie w drzwi,
- ✦ wyciskanie mas plastycznych,
- ✦ gra w bierki,
- ✦ dziurkowanie dziurkaczem, stemplowanie,
- ✦ rysowanie palcem po piasku.

Najlepsze efekty terapeutyczne w pracy z dzieckiem można osiągnąć wtedy, kiedy istnieje pełna współpraca rodziców z terapeutą prowadzącym dziecko. Zalecenia terapeutyczne względem dziecka powinny być systematycznie realizowane i kontynuowane, chociażby w domu.

Wykonywanie ćwiczeń w domu

Dla ułatwienia pracy z dzieckiem opiszę bardziej szczegółowo ćwiczenia, które mogą wykonywać dzieci wraz z rodzicami w domu. Należy jednak pamiętać, że są to tylko przykładowe ćwiczenia, z których można ewentualnie skorzystać po zasięgnięciu opinii u terapeuty prowadzącego dziecko. Pamiętajmy o tym, że przyczyn powstawania problemów związanych z grafomotoryką jest kilka. W zależności od tego, co jest przyczyną występowania omawianego tu problemu, dobiera się odpowiednie ćwiczenia. Niewłaściwie dobrane ćwiczenie może dziecku zaszkodzić, a nie pomóc. Jeśli np. widzimy, że nasze dziecko ma wyraźne problemy ze zbyt silnym napięciem mięśniowym, to nie damy mu ćwiczeń pogłębiających już występujący problem.

➤ **Ćwiczenie, które ma na celu wzmocnić u dziecka obręcz barkową.** Dzięki wzmocnieniu tych partii mięśni dziecko będzie lepiej utrzymywało postawę ciała w zajęciach typowo „stolikowych”. I tak np. przy odrabianiu lekcji nie będzie podpierało głowy o rękę, która w danej chwili nie pracuje lub nie będzie całkowicie pokładało się na blat biurka.

Rodzic i dziecko stoją naprzeciwko siebie w lekkim rozkroku. Ręce mają wyciągnięte do przodu, z lekkim ugięciem w łokciach. Dłonie obu rąk skierowane są ku górze, z szeroko rozstawionymi palcami. Rodzic stoi prosto i nie porusza się. Dziecko ma za zadanie opadać delikatnie całym swoim ciałem na dłoń rodzica. Dodatkowym utrudnieniem dla dziecka jest to, że opie-

ra ciężar ciała na swoich dłoniach, opierając je na dłoniach rodzica. Wbrew pozorom jest to ćwiczenie dość trudne, ze względu na to, że ciało dziecka musi być stabilne, wyprostowane. Dziecko musi mieć również niezwykle zaufanie do rodzica, nie może się bać tego, że rodzic go w porę nie złapie i nie przytrzyma. Dziecko musi znać swoje możliwości i im ufać. Jest to ćwiczenie, które nie tylko kształtuje, czy poprawia funkcje odpowiedzialne za grafomotorykę, lecz także kształtuje emocje, jak również jest świetną zabawą.

➤ **Kolejne ćwiczenie będzie pomagało dziecku w kształtowaniu precyzyjnych ruchów palców,** a co za tym idzie – w mobilizowaniu dłoni do kształtowania się prawidłowego chwytu pisarskiego. Dla przypomnienia, prawidłowy chwyt pisarski przedstawia się następująco: narzędzie pisarskie (długopis, ołówek) trzymamy trzema palcami – kciukiem, palcem wskazu-

jącym, palcem środkowym. Narzędzie pisarskie trzymamy w odległości ok. 1,5 cm od czubka i układamy je między kciukiem a palcem wskazującym. Ciekawostką jest, że pióro trzymamy w odległości 5–7 cm od końca.

Rodzic przygotowuje dziecku kolorowy kartonik. Na kartoniku może narysować postać zwierzęcia/rośliny lub też poprosić dziecko o samodzielne narysowanie danego rysunku. Następnie dziurkaczem dziurkuje kilka otworów na rysunku (w środku lub na konturach), z zachowaniem równych odległości od siebie. Dziecko ma za zadanie przewlekać sznurówkę lub tasiemkę przez te otwory. Zwróćmy uwagę, że wykonując to ćwiczenie, dziecko będzie łączyło wszystkie paluszki ze sobą. Palce będą prowokowane do ułożenia w chwyt precyzyjny szczypcowy. I to właśnie stanowi załączek do kształtowania się prawidłowego chwytu pisarskiego u dziecka.

ZABURZENIA ROZWOJU EMOCJONALNEGO I SPOŁECZNEGO

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to są kompetencje emocjonalne
- Style wychowawcze

STRONA 2

- Niepokojące objawy u dziecka

STRONA 3

- Jak zachowują się dzieci nadpobudliwe psychoruchowo
- Wskazówki do pracy z dziećmi nadpobudliwymi

STRONA 4

- Jak zachowują się dzieci zahamowane psychoruchowo
- Wskazówki do pracy z dziećmi z zahamowaniem psychoruchowym

Co to są kompetencje emocjonalne

Każde dziecko w czasie rozwoju nabywa rozmaitych umiejętności i sprawności. Dotyczy to także umiejętności emocjonalnych, dzięki którym malec nawiązuje prawidłowe kontakty społeczne i osiąga wybrane przez siebie cele, realizując tym samym ważne życiowe potrzeby. Wszystkie te umiejętności określa się mianem kompetencji emocjonalnych. Są one bardzo ważne, ponieważ dzięki nim możliwe jest dostosowanie się do środowiska oraz efektywne współdziałanie z nim, co z kolei fundamentalnie wpływa na poczucie własnej wartości i dobre funkcjonowanie w wielu ważnych dla człowieka obszarach. Rozwój kompetencji emocjonalnych

zaczyna się w dzieciństwie i jest to krytyczny okres dla nabywania tych umiejętności. Rodzice są pierwszymi osobami, które pomagają dzieciom identyfikować emocje, akceptować je oraz wiązać z wieloma sytuacjami społecznymi. Trafne wyrażanie emocji i odczytywanie ich w interakcjach społecznych w dużej mierze zależy od tego, jakie komunikaty przekazywali dziecku rodzice. W sytuacji, gdy rodzice unikają wyrażania uczuć lub zaprzeczają temu, że odczuwają trudne, negatywne emocje, dzieci mogą mieć zaburzone wzory reagowania emocjonalnego, ponieważ wyrażane przez rodziców emocje są ważną interpersonalną regulacją emocjonalnego i społecznego

rozwoju dziecka. To dzięki rodzicom dziecko uczy się modelowania emocji i dostosowywania ich do określonych sytuacji. Pierwsze oceny poszczególnych doświadczeń rodzą się we wczesnym dzieciństwie. Ekspresja emocjonalna rodziców pozwala dziecku lepiej rozumieć własne przeżycia. Jeśli rodzice wyrażają uczucia w sposób przejrzysty, czytelny, szczerzy, jeśli nie boją się rozmawiać z dziećmi o uczuciach, nawet tych trudnych, dziecko uczy się rozpoznawania, nazywania i odróżniania emocji. Uczy się mówienia o emocjach i opisywania ich, a także uczy się trudnej umiejętności wyrażania i kontroli emocji.

Style wychowawcze

Dla prawidłowego rozwoju emocjonalnego i społecznego niezwykle ważny jest styl wychowawczy, jaki stosują rodzice i opiekunowie dziecka, w jaki sposób ustanawiają i wprowadzają w życie zasady, reguły, w jaki sposób wspierają,

nagradzają i zachęcają dziecko do aktywności. Wyróżnia się style:

- **Autokratyczny** – rodzice są bardzo wymagający, sprawiający silną kontrolę nad zachowaniem dziecka, często stosują kary, groźby.
- **Obojętny** – rodzice narzucają dzie-

ciom niewiele ograniczeń, niewiele też poświęcają im uwagi, zainteresowania i wsparcia.

- **Permisywny** – rodzice stawiają nieliczne ograniczenia w zachowaniu, są wrażliwi emocjonalnie i kochający.

Style wychowawcze (cd.)

➤ **Autorytatywny** – rodzice są opiekuńczy i wrażliwi na dziecko, ale stawiają mu wyraźne ograniczenia, tworząc przewidywalne środowisko.

Optymalna sytuacja wychowawcza dla dziecka to taka, w której dorośli pomagają dziecku w utrzymaniu pozytywnych emocji, a wspierają i uczą osłabiać emocje negatywne. Potrzeba doznawania czułości, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa jest niezbędnym warunkiem prawidłowego rozwoju uczuć.

Określając zachowanie dziecka jako prawidłowe lub odbiegające od normy, oprócz uwzględnienia po-

Rodzice i opiekunowie dziecka, którzy są czuli, opiekuńczy, zgodni i konsekwentni w utrzymaniu dyscypliny, skutecznie kształtują emocjonalne i społeczne kompetencje swoich dzieci.

ziomu tolerancji rodziców i nauczycieli na te zachowania, powinniśmy uwzględnić następujące kryteria:

- **Trwałość występujących objawów** – jedynie trwałe, niezmienny wzorzec niepokojącego zachowania, utrzymujący się przez dłuższy czas, może być uznany za przejaw zaburzenia.
- **Częstotliwość występowania niepokojących objawów** – jedynie

znaczna częstość występowania objawów może wskazywać na istnienie problemów typu emocjonalnego lub społecznego.

- **Intensywność występowania niepokojących objawów** – jedynie naprawdę duża liczba objawów i silne ich natężenie może wskazywać na istnienie zaburzenia emocjonalnego lub społecznego.

Niepokojące objawy u dziecka

Uwzględniając powyższe kryteria, powinno nas niepokoić, gdy:

- Dziecko ma trudności z wyrażaniem emocji i panowaniem nad nimi.
- Dziecko nie potrafi podporządkować się wymogom zewnętrznego środowiska (prawa, nakazy, zakazy, rytuały), nie potrafi dostosować reakcji emocjonalnych do środowiska, tak aby były one adekwatne do wymagań zewnętrznych.
- Dziecko jest nadmiernie reaktywne lub reaktywność jest znacznie obniżona.
- Dziecko bardzo silnie przeżywa, głównie trudne, negatywne emocje i jest to stały charakter funkcjonowania emocjonalnego.
- W życiu uczuciowym dziecka niewiele jest emocji pozytywnych

i jest to stały charakter funkcjonowania emocjonalnego.

- Dziecko wydaje się być obojętne uczuciowo.
- Uczucia wyższe, społeczne są niedostatecznie rozwinięte u dziecka, w życiu uczuciowym dziecka dominują uczucia proste, takie jak gniew, zazdrość, złość.

Często mówimy, że u dziecka nie występuje zaburzenie, ale że dziecko jest niedojrzałe emocjonalnie. To oznacza, że:

- Dziecko jest nadmiernie przywiązane do rodziców lub osób najbliższych, może występować wówcześnie tzw. lęk separacyjny (przyczyną takiego przywiązania jest najczęściej nadopiekuńcza i lękowa postawa matki).
- Dziecko wykazuje nadmierną

postawę konsumpcyjną często wskutek ograniczania jego samodzielności przez rodziców i opiekunów.

- Dziecko nie rozwinęło uczuć wyższych, nie potrafi współczuć innym ani odwzajemniać uczuć, nie jest zainteresowane sprawami i problemami innych, jest egotyczne.
- Dziecko ma niskie poczucie własnej wartości lub poczucie to jest znacznie zawyżone.

Ale procesy emocjonalne dziecka związane są również z cechami jego układu nerwowego, endokryologicznego i z ogólnym stanem zdrowia. Istnieje bardzo duża zależność między procesami psychicznymi a stanem organizmu dziecka. Zły stan zdrowia wpływa negatywnie

Niepokojące objawy u dziecka (cd.)

na funkcjonowanie emocjonalne dziecka i odwrotnie – przedłużający się stan napięcia emocjonalnego, stresu i niepokoju często prowadzi

do zaburzeń somatycznych.

Zaburzenia dynamiki procesów nerwowych manifestują się pod postacią dwóch podstawowych

zaburzeń:

- ▶ nadpobudliwości psychoruchowej,
- ▶ zahamowania psychoruchowego.

Jak zachowują się dzieci nadpobudliwe psychoruchowo

Zachowanie dzieci nadpobudliwych psychoruchowo charakteryzuje się nadmierną ruchliwością oraz impulsywnością w działaniu, często uporem, gwałtownością i wzmożoną aktywnością. Jest to stały wzorzec funkcjonowania. Dzieci nadpobudliwe są niespokojne, często angażują się w bójki, kłótnie, ich impulsywność stawia je zawsze w środku konfliktu. Z tego powodu na ogół trudno jest im nawiązać stałe, trwałe i dobre kontakty z rówieśnikami. System nerwowy dzieci nadpobudliwych

jest bardzo delikatny, szybko więc męczą się pracą umysłową. Występuje u nich tzw. duża męczliwość, z powodu której w funkcjonowaniu dzieci nadpobudliwych często pojawiają się epizody zaburzeń koncentracji uwagi. Dzieci te pracują poniżej swoich możliwości intelektualnych i osiągają także gorsze wyniki w nauce. To zniechęca je nie tylko do pracy umysłowej, lecz także do wielu innych czynności. Zainteresowanie nową sytuacją szybko mija, a skupienie uwagi wymaga bardzo dużego

wysiłku, to sprawia, że dzieci te męczą się i ponownie zniechęcają.

U niektórych dzieci nadpobudliwych diagnozuje się zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi, popularnie zwany zespołem ADHD. To poważne neurorozwojowe zaburzenie wymaga wieloetapowej, interdyscyplinarnej diagnozy i specjalistycznej terapii, także terapii pedagogicznej, dzięki której u dziecka z ADHD zwiększają się szanse na osiągnięcie sukcesów w nauce.

Wskazówki do pracy z dziećmi nadpobudliwymi

- ▶ Należy stworzyć ciepłą, bezpieczną i spokojną emocjonalnie atmosferę.
- ▶ Wprowadzić jasny i konsekwentnie przestrzegany system reguł i zasad obowiązujący w domu i szkole, a także wprowadzić powtarzające się rytuały dnia codziennego, tygodnia i innych okresów czasowych.
- ▶ Pomóc w uporządkowaniu otaczającego środowiska (porządek na biurku, w pokoju, wśród przyborów szkolnych i innych).
- ▶ Dbać o to, aby dziecko zanim rozpocznie nową aktywność, zawsze kończyło poprzednią.
- ▶ Ukierunkować aktywność dziecka, zapewnić gry i zabawy sportowe, tak aby dziecko mogło zrealizować swoją potrzebę ruchu i jednocześnie miało możliwość odreagowania napięć.
- ▶ Formułować z dzieckiem cele jego aktywności, planować działania, uczyć stopniowego odraczania gratyfikacji, monitorować jego pracę, przypominać o obowiązkach, zawsze towarzyszyć dziecku w trudnych sytuacjach, szczególnie w takich, w których wcześniej zawiodło.
- ▶ Pamiętać o tym, że funkcjonowanie dziecka będzie się poprawiało w miarę rozwoju systemu nerwowego i stosowanej terapii.

Jak zachowują się dzieci zahamowane psychoruchowo

Odmianą postacią zaburzeń dynamiki procesów nerwowych jest zahamowanie psychoruchowe. Dzieci z tym zaburzeniem tworzą bardzo niejednorodną grupę pod względem patomechanizmu powstawania oraz pod względem przejawianych objawów. Jednak wszystkie dzieci z tej grupy mają trudności w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi, są nadmiernie nieśmiałe i lękliwe. Często reprezentują bierną postawę, charakteryzującą się brakiem zaradności i samodzielności. Dzieci zahamowane bardzo silnie przeżywają swoje emocje, łatwo generują je, ale jednocześnie bardzo często nie potrafią ich wyrażać, przez co posądzone bywają o małą wrażliwość emocjonalną, a nawet o obojętność. Dzieje się tak np. w sytuacji nagany czy złej

Nadmiernie silne przeżywanie przez dzieci zahamowane psychoruchowo uczuć negatywnych powoduje znaczne ograniczenie ich aktywności. Są one ciche i wycofujące się, unikają nowych sytuacji i osób.

oceny, gdy dziecko nie wyrazi swoich negatywnych uczuć ani słowem, ani mimiką. Te silne przeżycia, których doświadcza, realizowane są z dużym odroczeniem, np. dopiero w domu albo – co najczęściej się zdarza – realizowane są w postaci specyficznych reakcji neurovegetatywnych – w pracy układu krążenia, np. czerwienienie się i nadmierne pocenie, lub w pracy układu trawiennego realizowane jako brak łaknienia, bóle brzucha czy nudności. Dzieci zahamowane często mają zaniżoną samoocenę, nie wierzą we własne możliwości i umiejętności.

Zwykle też niestety funkcjonują gorzej niż powinny. Nawet drobne przejawy dezaprobaty czy krytyka powoduje u tych dzieci znaczne obniżenie nastroju, rezygnację, wycofanie się i płacz. Nie próbują samodzielnie rozwiązywać zadań albo proszą o pomoc, albo rezygnują w ogóle z aktywności. Mimo że są to na ogół grzeczne, posłuszne i małomówne dzieci, wymagają one jednak specjalistycznej pomocy, która zapewni stymulację rozwoju emocjonalnego, społecznego, a także poznawczego.

01U0209

Wskazówki do pracy z dziećmi z zahamowaniem psychoruchowym

Praca z dzieckiem zahamowanym psychoruchowo ma na celu:

- ▶ Wyciszenie układu nerwowego.
- ▶ Wydłużenie czasu potrzebnego na koncentrację uwagi.
- ▶ Poprawę koordynacji wzrokowo-ruchowej.
- ▶ Włączenie dziecka do zespołowych

zajęć, uaktywnienie.

- ▶ Stworzenie dziecku warunków, w których może osiągnąć sukces.
- ▶ Zaspokojenie podstawowych potrzeb emocjonalnych dziecka.
- ▶ Nauczenie dziecka funkcjonowania w sytuacjach trudnych, gdy nie umie rozwiązać zadania,

modelowanie takich zachowań.

- ▶ Stopniowe przyzwyczajanie dziecka do spokojnego przyjmowania słusznej krytyki.
- ▶ Rozwijanie poczucia własnej wartości u dziecka.
- ▶ Dostarczanie pogodnych i pozytywnych przeżyć oraz doświadczeń.

ZABURZENIA KONCENTRACJI UWAGI U DZIECKA

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to jest koncentracja uwagi
- Jak rozpoznać dziecko z zaburzeniami koncentracji uwagi

STRONA 2

- Najczęstsze problemy z zaburzeniami koncentracji uwagi

STRONA 3

- Praca w zmiennym rytmie
- Zwykłe trudności z koncentracją uwagi a zaburzenia uwagi
- Kiedy Twoje dziecko źle się koncentruje...

Co to jest koncentracja uwagi

Gdy wszystkie doznania zmysłowe, myśli i wyobrażenia skupiamy na jednym punkcie, zjawisku czy osobie, wszystkie inne bodźce tłumimy, aby nas nie rozpraszały. Dzięki temu charakter naszej obserwacji i działania staje się bardziej świadomy i celowy.

Cechy uwagi:

- ▶ **selektywność/wybiórczość** – umiejętność skupienia się na jednym wybranym bodźcu i ignorowanie pozostałych. Dzięki wybiórczości człowiek może się uczyć, skupić uwagę na wybranym bodźcu, pominąć czynniki rozpraszające

- ▶ **rozpraszalność i pojemność** – możliwości skupiania uwagi są ograniczone. Jeśli pracujemy długo, bez przerw, wykonujemy szczególnie trudne zadania – pojemność naszej uwagi maleje. Przy dużej rozpraszalności uwagi wystarczy słaby bodziec, aby ją osłabić i uniemożliwić wykonanie do końca rozpoczętego zadania,

- ▶ **trwałość** – to umiejętność utrzymania uwagi nawet w „nudnej” sytuacji,
- ▶ **przerzutność** – umiejętność aktywnego wyszukania potrzebnego bodźca, np. osoby machającej do nas w tłumie,
- ▶ **podzielność** – zdolność do wykonywania kilku czynności naraz,
- ▶ **rozpiętość** – liczba bodźców, na których jednocześnie można się skupić.

Koncentracja uwagi to proces, w którym wszystkie myśli i spostrzeżenia skierowane są w jedną stronę. To prawdziwy wysiłek umysłowy.

Jak rozpoznać dziecko z zaburzeniami koncentracji uwagi

Dziecko, które źle się koncentruje:

- ▶ Nie potrafi się skupić na jednej czynności przez dłuższy czas. Jest mu trudno szczególnie wtedy, gdy ta czynność nie jest interesująca, gdy pracuje na tzw. nudzie.
- ▶ Często jest mało aktywne, powolne, robi wrażenie jakby śniło na jawie.
- ▶ Jest niezorganizowane i zapominalskie, wymaga ciągłego nadzoru w trakcie wykonywania zadań wymagających skupienia. Ma kłopoty z kontrolowaniem ciągu myśli, więc często zanim wykona jakąś zaplanowaną aktywność, zapomina o niej i rozpoczyna inną. Dlatego posądzane jest niekiedy o lenistwo.
- ▶ Jego zadania są niekompletne lub wykonuje inne niż te, które były wcześniej wyznaczone.

Jak rozpoznać dziecko z zaburzeniami koncentracji uwagi (cd.)

- ▶ Nie potrafi zastosować się do kolejnych instrukcji, zawsze coś pomyli, zamieni kolejność, zapomni o czymś ważnym.
- ▶ Często w trakcie wykonywania jednej czynności przechodzi do drugiej, nie kończąc poprzedniej i nie potrafi wytłumaczyć, dlaczego tak się stało. Może nawet nie zauważyć, że zmieniło aktywność na inną. Dlatego tak często nie wykonuje do końca poleceń dorosłych.
- ▶ Dziecko z zaburzeniami koncentracji uwagi często nie potrafi dobrze czytać, korzysta z techniki mieszanej sylabowo-głoskowej, „gubi się” w tekście, zamienia wyrazy, sylaby, gubi niekiedy całe zdania. To oczywiście negatywnie wpływa na rozumienie czytanego tekstu i w najlepszym przypadku jest rozumieniem niepełnym, kontekstowym.
- ▶ Ma duże kłopoty ze zrozumieniem tego, co się do niego mówi, szczególnie gdy dorosły mówi długo i nieprecyzyjnie, gdy używa zdań złożonych podrzędnie i wielokrotnie, a w jednym poleceniu zawiera dwie, trzy lub więcej czynności, które dziecko powinno wykonać.
- ▶ Dziecko, które się źle koncentruje, nie pamięta co było zadane w szkole, nie pamięta również o zabranii niezbędnych do wykonania różnych czynności przyborów, także tych osobistych. W efekcie przybory szkolne, książki, zabawki i narzędzia często są niekompletne.

To wszystko jest przyczyną poważnych problemów w szkole, z rówieśnikami oraz w domu.

Najczęstsze problemy z zaburzeniami koncentracji uwagi

Dziecko, które ma trudności z koncentracją uwagi:

- ▶ często sprawia wrażenie zagubionego emocjonalnie i społecznie,
- ▶ pracuje poniżej swoich intelektualnych możliwości,
- ▶ nie zwraca uwagi na szczegóły,
- ▶ jest niezorganizowane, nie kończy zadań,
- ▶ szybko się męczy, szczególnie w sytuacjach wymagających wysiłku umysłowego,
- ▶ wciąż coś gubi, nawet swoje ulubione gadżety,
- ▶ nie potrafi utrzymać porządku wokół siebie, dotyczy to także biurka, ławki szkolnej,
- ▶ wymaga stałego monitoringu w trakcie pracy,
- ▶ często ma trudności z nauką i osiąga niskie wyniki w nauce,
- ▶ łatwo się rozprasza pod wpływem zewnętrznych bodźców, a nawet swoich własnych myśli,
- ▶ bywa często ignorowany przez rówieśników,
- ▶ z powodu roztargnienia i wielu pomyłek w czasie pracy inni uczniowie nie chcą z nim współpracować, często też nie chcą się z nim bawić, ponieważ nie potrafi stosować się do zaplanowanych reguł – zapomina o nich.

Praca w zmiennym rytmie

W zależności od otoczenia, sytuacji oraz cech biopsychicznych liczba obserwowanych objawów zaburzeń koncentracji uwagi oraz nasilenie tych objawów zmienia się. Gdy wymaga się od ucznia wysiłku umysłowego, a więc zachowania ciągłej uwagi w sytuacjach takich jak: słuchanie nauczyciela, czytanie lub inne monotonne czynności – zaburzenia koncentracji uwagi są najsilniej wyrażone, a więc najbardziej dokuczliwe i tym samym najlepiej obserwowalne. Silne są również w sytuacjach grupowych – w klasie,

w czasie gier zespołowych, w czasie wykonywania złożonych zadań.

Nawet dziecko z ADHD, z deficytem uwagi, potrafi długo grać w ulubione gry komputerowe, długo oglądać ulubione programy telewizyjne, układać klocki i zajmować się innymi ulubionymi zajęciami, które nie wymagają ukierunkowania

uwagi. W czasie wykonywania każdej pracy, a szczególnie w czasie pracy umysłowej, ważne jest zainteresowanie i motywacja, bowiem one zwiększają zdolności koncentracji. Ale, uwaga! Dzieci z zaburzeniami koncentracji uwagi nie potrafią „siłą woli” skupić uwagi na czymś mniej interesującym.

Dzieci z zaburzeniami koncentracji uwagi potrafią długo skupiać uwagę na rzeczach interesujących i pasjonujących. Nie mają jednak zdolności do ukierunkowywania uwagi, a więc skupione są tylko na czynnościach, które nie wymagają tej cechy.

02U0509

Zwykłe trudności z koncentracją uwagi a zaburzenia uwagi

U każdego z nas czasowo mogą wystąpić zwykłe trudności z koncentracją uwagi, tzw. osłabienie koncentracji uwagi. Psycholog może je nazwać epizodami zaburzeń koncentracji uwagi. Kiedy jesteśmy zmęczeni, nadmiernie rozbawieni, gdy chorujemy lub się smucimy, wtedy gorzej się koncentrujemy.

Zwykłe trudności z koncentracją

uwagi, niebędące zaburzeniami koncentracji uwagi, występują, gdy:

- ▶ dziecko jest przeciążone pracą umysłową lub długo wykonuje monotonną pracę,
- ▶ dziecko jest lękliwe, po traumie lub w czasie jej przeżywania, np. w czasie rozwodu rodziców, w czasie przebiegu somatycznej choroby z silną atopową alergią

skórną lub alergią wziewną, z przerośniętym trzecim migdałem. Takie dziecko ma trudności z koncentracją uwagi,

- ▶ rodzice dziecka stawiają mu nadmierne wymagania, niedostosowane do jego potrzeb i możliwości rozwojowych.

Kiedy Twoje dziecko źle się koncentruje...

- ▶ Szukaj pomocy u specjalistów (psycholog, pedagog, terapeuta dziecięcy).
- ▶ Wprowadzaj w życie i konsekwentnie stosuj wszystkie zalecenia specjalistów.
- ▶ Dziecko z zaburzeniami koncentracji uwagi potrzebuje więcej zrozumienia, tolerancji i cierpliwości ze strony dorosłych. Pamiętaj, że zachowania dziecka, które są tak męczące dla otoczenia, przede

wszystkim jemu samemu sprawiają poważne problemy, trudniej mu znaleźć przyjaciół, odnieść sukces, czy usłyszeć pochwały.

- ▶ Wprowadzaj porządek i rutynę. Większość dzieci lubi, kiedy rytm

Kiedy Twoje dziecko źle się koncentruje... (cd.)

- dnia jest stały – stała pora wstawania, posiłków, obowiązków i kładzenia się spać daje im poczucie bezpieczeństwa i ładu. Dodatkowo układ nerwowy i cały organizm dziecka ma czas, aby się zregenerować.
- ▶ **Ograniczaj bodźce.** Ponieważ dziecko łatwo się rozprasza, należy się starać, by w domu był spokój. Nie włączaj zatem głośnej muzyki, ograniczaj czas, który dziecko spędza przed komputerem i telewizorem.
  - ▶ **Zadbaj o to, żeby dziecko mogło się skupić na jednej czynności.** Kiedy je, niech nie bawi się zabawką i nie ogląda telewizji. Kiedy czyta, niech nie je, wyłącz też radio i telewizor.
  - ▶ **Mów jasno i wyraźnie.** Staraj się, by to, co mówisz, było jak najbardziej konkretne, precyzyjne. Zamiast ogólnego: „posprzątaj pokój”, powiedz raczej: „połóż książki na biurko, podnieś poduszki”. Zamiast „uważaj, bo wylejesz herbatę” powiedz: „trzymaj filiżankę za ucho”. Nie dawaj dziecku zbyt dużo możliwości wyboru – mów konkretnie.
  - ▶ **Staraj się planować.** Jeśli to możliwe, omów z dzieckiem każdy krok Waszej aktywności, możesz się posłużyć rysunkami-przypominajkami lub rozpisany planem.
  - ▶ **Monitoruj aktywność dziecka.** Rozkładaj jego przyszłe zadania na prostsze, mniej odległe czynności i natychmiast nagradzaj dziecko.
  - ▶ **Zadbaj o miejsce pracy dziecka.** Powinno być wygodne i z małą liczbą przedmiotów dookoła. Najlepszy będzie jasny blat, lampa, pojemniki na kredki, długopisy i inne przybory szkolne.
  - ▶ **Staraj się dostosować tempo pracy i zabawy do możliwości psychofizycznych dziecka.** Nie wymagaj zbyt wiele, niech dziecko pracuje w swoim tempie.
  - ▶ **Zapewnij dziecku specjalistyczną pomoc psychologiczno-pedagogiczną w momencie, gdy zaczyna mieć problemy w nauce.**
  - ▶ **Słuchaj uważnie swojego dziecka, jednocześnie porządkuj jego wypowiedzi, spokojnie i z uśmiechem poprawiaj styl i logiczność wypowiedzi.**
  - ▶ **Rozbudzaj zainteresowania dziecka, baw się z nim i pracuj, zwracaj uwagę na szczegóły, które pomija.**
  - ▶ **Nie obwiniaj się.** Fakt, że Twoje dziecko ma kłopoty z koncentracją uwagi i z tego powodu gorzej sobie radzi z wieloma sytuacjami, nie jest niczyją winą. Jego system nerwowy pracuje trochę inaczej, potrzebuje więcej czasu na przyswojenie materiału oraz nieco innych metod uczenia się.
  - ▶ **Konfrontuj dziecko z konsekwencjami jego aktywności – przypominaj i podpowiadaj mu, jak ma postępować, aby lepiej zorganizować czas i móc korzystać z rozmaitych wskazówek.**
  - ▶ **Często chwal swoje dziecko, ono bardzo tego potrzebuje.**

POMOC DZIECKU Z ZABURZONĄ PERCEPCJĄ SŁUCHOWĄ

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to jest percepcja słuchowa
- Rodzaje percepcji słuchowej

STRONA 2

- Analiza i synteza słuchowa a czytanie i pisanie

STRONA 3

- Objawy zaburzeń percepcji słuchowej

STRONA 4

- Jak pomóc swojemu dziecku

Co to jest percepcja słuchowa

Percepcję dźwięków mowy umożliwia analizator słuchowy, który składa się z następujących części:

- ▶ receptor odbierający bodźce słuchowe,
- ▶ droga słuchowa, czyli nerwy do-

środkowe doprowadzające pobudzenia nerwowe do mózgu,

- ▶ korowa część analizatora (okolice skroniowe), gdzie dokonuje się analiza i synteza bodźców dźwiękowych,
- ▶ nerwy odśrodkowe przekazujące impulsy z mózgu do określonych narządów artykulacyjnych.

Percepcja słuchowa to zdolność wyodrębniania, identyfikowania i różnicowania dźwięków mowy. Jest to jedna z podstawowych funkcji psychofizycznych zaangażowanych w czynność pisania i czytania.

03U0908

Rodzaje percepcji słuchowej

Prawidłowa identyfikacja i różnicowanie bodźców dźwiękowych są możliwe dzięki sprawnemu funkcjonowaniu analizatora słuchowego. Odbiór mowy polega na zidentyfikowaniu zasłyszanych dźwięków, a następnie na powiązaniu ich z określoną treścią. Percepcja mowy jest więc procesem złożonym, w którym uczestniczą:

- ▶ słuch fizyczny – pozwala na odbieranie wrażeń słuchowych i daje bazę do rozwoju pozostałych rodzajów słuchu,

- ▶ słuch muzyczny – pozwala różnicować wysokość dźwięków oraz jakość odstępów między dźwiękami,
- ▶ słuch fonematyczny – pozwala różnicować dźwięki mowy (fonemy) występujące w danym języku.

Słuch fizyczny umożliwia odbiór i różnicowanie sygnałów słuchowych, rozwija się u dzieci stopniowo. Rozwój tego słuchu warunkuje proces opanowania przez dziecko mowy, a pośrednio także jego rozwój umysłowy. Nawet nieznaczne ubytki tego słuchu mogą uniemożli-

wić prawidłową percepcję dźwięków mowy i być przyczyną trudności w czytaniu i pisaniu.

Na podstawie i pod wpływem spostrzegania dźwięków mowy rozwija się **słuch muzyczny**. Umożliwia on słyszenie barwy, wysokości melodii i tempa wypowiedzi, przerw dzielących wyrazy i wypowiedzenia. Zapewnia więc czytanie wyraziste oraz wierną rejestrację potoku żywej mowy, która ma być zapisana.

Słuch fonematyczny to umiejętność oceny bodźców słuchowych

Rodzaje percepcji słuchowej (cd.)

z punktu widzenia potrzeb komunikacji językowej, tj. umiejętność percypowania (wyodrębniania) oraz identyfikowania elementów fonologicznych relewantnych (istotnych), pomijania zaś cech dla procesu porozumiewania się redundantnych (nieistotnych). Na podstawie dobrze rozwiniętego słuchu fonematycznego rozwijają się operacje świadomej analizy i syntezy słuchowej, które również stanowią ważny mechanizm czytania i pisania. Obejmują one następujące umiejętności:

- ▶ wydzielenie zdań z potoku mowy, wyrazów w zdaniach, a także sylab i głosek w wyrazach,
- ▶ odróżnianie głosek o zbliżonych cechach fizycznych,
- ▶ syntezę głosek według wymaganej kolejności,
- ▶ przyporządkowanie znaczeń scalonym słowom i zdaniom.

Nauka czytania i pisania wymaga od dzieci ponadto elementarnej orientacji w strukturze formalnej języka, tj. umiejętności określania pozycji różnych głosek w strukturze

dźwiękowej języka oraz zdolności scalania dźwięków. Warunkiem poprawnej realizacji wszystkich wymienionych operacji jest **pamięć słuchowa**.

Percepcja słuchowa mowy towarzysząca czynnościom czytania i pisania jest wysoce złożona. Wymaga nie tylko dojrzałości psychicznej, lecz także pewnej wiedzy, bowiem operacje analityczno-syntetyczne przy czytaniu i pisaniu muszą być realizowane w sposób świadomy.

Analiza i synteza słuchowa a czytanie i pisanie

Różnicowanie dźwięków, ich analizowanie i syntetyzowanie dokonuje się na poziomie ośrodkowego układu nerwowego, głównie w korze mózgowej. Jeśli słuchowe okolice kory mózgowej są uszkodzone lub z innych powodów niesprawne czy mało sprawne, procesy te przebiegają wadliwie. Nie należy jednak mylić tego z niedosłuchem.

Czytanie pojmowane jako proces sensoryczny i intelektualny polega na zdolności przetransponowania znaków języka pisanego na odpowiadające im dźwięki mowy, scaleńia tych dźwięków (synteza słuchowa) oraz przyporządkowania odczytanemu wyrazowi jego znaczenia (zrozumienie sensu słowa). **Pisanie ze słuchu** jest czynnością odwrotną – najpierw dziecko musi w usłyszanym słowie wyodrębnić poszczególne dźwięki (analiza słuchowa),

następnie przyporządkować im określone znaki graficzne.

W początkowej fazie nauki dzieci często opanowują tekst pamięciowo, zwłaszcza przy dobrej pamięci wzrokowej. Zapamiętują położenie wyrazu względem obrazka, brzegu strony itp. Dlatego też trudności najczęściej ujawniają się dopiero na dalszym etapie nauki, gdy teksty stają się coraz dłuższe i pojawia się w nich coraz więcej nowych wyrazów. Przejawem trudności jest długi okres głoskowania, bez możliwości dokonywania syntezy wyrazu. W późniejszym okresie uczeń przekreśla wyrazy

– część odczytując, część zgadując, zamienia, opuszcza głoski lub sylaby, zaburzona jest intonacja czytania, akcent, czytanie jest nierytmiczne – a wszystko to wpływa negatywnie na rozumienie treści.

W nauce pisania najczęściej błędów dziecko popełnia w pisaniu ze słuchu. W skrajnych przypadkach zdarza się, że dyktando jest dla ucznia zlepkiem przypadkowych liter i sylab, dziecko nie jest w stanie napisać w sposób zrozumiały tego, co słyszy. W większości przypadków występują charakterystyczne błędy, takie jak: opuszczanie liter i sylab,

Dzieci z zaburzeniami funkcji ośrodkowych, analizy i syntezy słuchowej, doskonale słyszą pojedyncze dźwięki, nawet z dużej odległości, jednak trudność sprawia im wyodrębnienie poszczególnych dźwięków z potoku mowy. To z kolei powoduje kłopoty w nauce czytania i pisania.

Analiza i synteza słuchowa a czytanie i pisanie (cd.)

opuszczanie końcówek wyrazów itd. Trudności w pisaniu ze słuchu utrzy-

mują się dłużej niż trudności w czytaniu, co jest związane z faktem, że

w klasach starszych dominuje ciche czytanie (angażujące w większym stopniu analizator wzrokowy), natomiast w pisaniu ze słuchu i samodzielnym nadal dominującą rolę pełni analizator słuchowy.

W uproszczeniu można powiedzieć, że istotą zaburzeń w czytaniu jest trudność dokonywania syntezy, zaś istotą zaburzeń w pisaniu – analizy słuchowej wyrazu.

Objawy zaburzeń percepcji słuchowej

Trudności w czytaniu:

- 】 długo utrzymująca się technika literowania,
- 】 kłopoty z syntezą dźwięków,
- 】 nieuwzględniane znaki przestankowe, zła intonacja,
- 】 błędy: opuszczanie liter i sylab, mylenie wyrazów o podobnym brzmieniu, zniekształcanie słów (część wyrazu odczytują, część zgadują),
- 】 trudności w rozumieniu przeczytanego tekstu na skutek niedokładnego rozumienia określeń słownych,
- 】 dodawanie innych, podobnie brzmiących części lub całych wyrazów,
- 】 objawy wegetatywne, nerwicowe przy głośnym czytaniu, np.: pocenie się, współruchy, bóle brzucha, głowy,

- 】 wolne tempo czytania.

Trudności w pisaniu:

- 】 niepoprawne wyodrębnianie poszczególnych wyrazów ze zdania,
- 】 łączenie w całość przyimków z rzeczownikami, np. „wdomu”, „nakrześle”,
- 】 opuszczanie wyrazów,
- 】 opuszczanie końcówek, zwłaszcza przy zbiegu dwóch spółgłosek, np. „upad” zamiast „upadł”,
- 】 mylenie liter dźwiękopodobnych, np.: s, c, z, sz, cz, rz,
- 】 mylenie zapisów „ą”, „ę”, z zespółami „on”, „om”, „em”, „en”, np. zamiast „są” pisanie „som”,
- 】 mają trudności ze zmiękczeniami, dwuznakami, głoskami tracącymi dźwięczność,
- 】 liczne błędy ortograficzne, szczególnie w pisaniu ze słuchu,

- 】 liczne skreślenia i poprawki,
- 】 wolne tempo pisania,
- 】 błędy stylistyczne i gramatyczne w wypowiedziach pisemnych.

Trudności w wypowiedzianiu się:

- 】 ubogi zasób słownictwa,
- 】 przekręcanie wymowy mało znanych lub trudniejszych wyrazów,
- 】 utrzymujące się wady wymowy,
- 】 budowanie wypowiedzi błędnych pod względem gramatycznym,
- 】 kłopoty z wypowiedzianiem się wynikające z trudności we wnioskowaniu, rozumowaniu i uogólnianiu na materiale werbalnym.

Trudności w innych dziedzinach:

- 】 z zapamiętywaniem i realizowaniem więcej niż jednego polecenia w tym samym czasie,
- 】 przekręcanie wyrazów,
- 】 mylenie nazw oznaczających różne kierunki (nad – pod, przed – za),
- 】 z zapamiętywaniem nazw, szczególnie uszeregowanych w ciągu (dni tygodnia, nazwy miesięcy),
- 】 z zapamiętywaniem tabliczki mnożenia,
- 】 z nauką języków obcych.

Niewyrównane w porę zaburzenia percepcji słuchowej wpływają na opóźnienie rozwoju myślenia słowno-pojęciowego, co przejawia się trudnościami w rozumowaniu, wnioskowaniu i uogólnianiu na materiale werbalnym. Trudności te dezorganizują naukę dziecka i mają negatywny wpływ na jego osiągnięcia szkolne, rozwój osobowości i przystosowanie społeczne.

Jak pomóc swojemu dziecku

Najważniejszym zadaniem rodziców jest zrozumienie swojego dziecka, jego potrzeb, możliwości i ograniczeń. Dzięki temu można zapobiec rozwijaniu się trudności szkolnych. Dobrze byłoby jak najwcześniej zauważyć trudności wychowanka – na czym polegają i co jest ich przyczyną, a także skonsultować się ze specjalistą (psychologiem, pedagogiem, logopedą).

Aby pomóc swojemu dziecku:

- ▶ zaobserwuj w codziennej pracy z dzieckiem, co najskuteczniej mu pomaga,
- ▶ korzystaj z pomocy nauczyciela-terapeuty,
- ▶ chwal i nagradzaj dziecko nie tyle za efekty pracy, co za wysiłek w nią włożony,
- ▶ nie karz, nie wyśmiewaj dziecka w nadziei, że zmobilizujesz je do pracy,
- ▶ nie mów, że dziecko „samo z tego wyjdzie”, „wyrośnie”, czy „weźmie się w garść”.

Oprócz właściwego nastawienia do problemów dziecka, rodzic może wspierać je edukacyjnymi zabawami. Poniżej znajduje się kilka przykładów takich ćwiczeń.

Zabawy z rymami:

- ▶ Osoba dorosła podaje słowo, a dziecko próbuje znaleźć do niego rym. Słowo wypowiedziane przez dziecko może być sensowne lub bezsensowne, np. stół – wół, muł, guł, luł. Potem następuje zamiana ról – dziecko podaje słowo, a dorosły znajduje rym. Czasami rodzic świadomie może mówić

słowa nierymujące się z podanym, żeby dziecko usłyszało i znalazło nieprawidłowość.

- ▶ Rodzic czyta kolejno po dwa wersy wiersza, a dziecko próbuje wysłuchać i powiedzieć, które słowa się zrymowały. Do tego ćwiczenia można wykorzystać wiersze Jana Brzechwy, np. „Na straganie”, „Kwoka”.

Zabawy ze zdaniami:

Podajemy najpierw krótkie zdanie i prosimy, żeby dziecko policzyło w nim wyrazy, następnie zwiększamy stopień trudności, wypowiadając coraz dłuższe zdania. Na koniec podajemy dwa zdania i prosimy o porównanie ich długości.

Zabawy z sylabami:

Mówimy sylabę i prosimy, żeby dziecko utworzyło jak najwięcej słów rozpoczynających się lub kończących tą sylabą. Podajemy wyraz trzysylabowy i prosimy, aby dziecko określiło położenie danej sylaby, np.: „Ży-ra-fa” – powiedz, w którym miejscu w wyrazie (na początku, w środku czy na końcu) jest sylaba – „ra”?

Zabawy z głoskami:

- ▶ Zabawa w słówka: na zmianę z dzieckiem wypowiadamy słowa w ten sposób, że ostatnia litera wyrazu stanowi pierwszą następnego. Słów nie można powtarzać, bawimy się, dopóki dziecko ma pomysły na wyrazy, np.: mama, atlas, słowo, okno.
- ▶ Mówimy proste wyraz i pytamy, co

dziecko słyszy na początku wyrazu (podajemy najpierw wyrazy rozpoczynające się samogłoską, np. Ela, Ania, okno, igła). Mówimy wyraz i pytamy, co słyszy na końcu (podajemy słowa kończące się spółgłoską, np. las, kot, mur, but). Prosimy, żeby dziecko powiedziało, co słyszy po kolei w wyrazie trzyliterowym, np.: k-o-t, b-u-t.

- ▶ Wypowiadamy określoną głoskę i polecamy dziecku, żeby spróbowało powiedzieć zdanie, w którym słowa będą się rozpoczynały tylko od tej głoski, np.: *Karolina kupiła kolorowe korale*. Ćwiczenie można urozmaicać, tworząc zdanie ze słów rozpoczynających się naprzemiennie dwoma głoskami, np. *Ułóż zdanie, w którym wyrazy będą się rozpoczynały na zmianę głoskami „t” i „b” – Tomek był towarzyskim bobasem*.

Rozwijanie percepcji słuchowej pozwoli dziecku skuteczniej pokonywać trudności w:

- zapamiętywaniu i powtarzaniu trudnych wyrazów i zdań,
- rozumieniu skomplikowanych dla dziecka poleceń słownych,
- formułowaniu wypowiedzi,
- czytaniu,
- pisaniu ze słuchu,
- koncentracji uwagi na bodźcach słuchowych, w zapamiętywaniu i rozumieniu mowy,
- różnicowaniu dźwięków mowy, prawidłowym ich wybrzmiewaniu podczas mówienia i czytania.

ZABURZENIA KOORDYNACJI WZROKOWO-RUCHOWEJ

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Czym jest koordynacja wzrokowo-ruchowa
- Koordynacja w praktyce

STRONA 2

- Rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej

STRONA 3

- Kłopoty z koordynacją a szkoła
- Co zrobić, aby pomóc swojemu dziecku

Czym jest koordynacja wzrokowo-ruchowa

Rodzice często spotykają się ze specjalistycznymi określeniami, które są dla nich niezrozumiałe. Niekiedy terminy medyczne nie są wystarczająco wyjaśniane przez terapeutów. Specjaliści informują, że dziecku potrzebne jest wsparcie lub dodatkowa praca terapeutyczna, bo np. źle czyta, niepoprawnie pisze, ma problemy z ćwiczeniami sportowymi na lekcjach WF-u, ma problemy z różnicowaniem stron ciała, brzydko kreśli litery w zeszytach lub nieładnie rysuje itp. Specjalistyczne

określenia często brzmią groźnie i mogą wywoływać u rodziców uczucie lęku, zagubienia, obawy o przyszłość edukacyjną pociechy. Jednak nie zawsze oznaczają one coś złego lub trudnego do wypracowania w procesie terapeutycznym.

Określenie, które postaramy się przybliżyć, to koordynacja wzrokowo-ruchowa.

Tak brzmiąca definicja może być dla „laika” nie do końca zrozumiała. Jak więc przełożyć ją na prosty opis funkcjonowania dziecka? Aby lepiej zrozumieć poruszany problem, na wstępie prześledźmy, jak rozwija się u dziecka koordynacja wzrokowo-ruchowa, na co ma wpływ i jak można sobie poradzić z problemem zaburzonej koordynacji.

Koordynacja wzrokowo-ruchowa to umiejętność skoordynowania ruchów ręki lub całego ciała z ruchami gałek ocznych.

Koordynacja w praktyce

Definicja mówi, że oko dziecka ma podążać za ruchem ręki lub za ruchem całego ciała. Gdy dziecko zaczyna badać otoczenie dotykiem lub wkładać paluszki dłoni do buzi, mimowolnie śledzi oczami kierunek podążania ręki. W ten sposób śledzi również kierunek swojego działania – ruch powinien być płyn-

ny, harmonijny i precyzyjny. Skoro dziecko założyło, że włoży rączkę do buzi – tak powinno się stać. Jeśli rączka, np. zamiast do buzi, trafiła do oka lub wcelowała w inną część twarzy, wtedy mówimy, że dziecko może mieć problemy z koordynacją.

Aby dowiedzieć się więcej o koordynacji u dziecka, można obser-

wować je w trakcie zabawy rączkami i nóżkami. Rodzice często zastanawiają się, po co ich małe dziecko leżąc na plecach, wkłada sobie paluszki od nóg do buzi lub z zamkniętymi rękami swoje nogi i przytrzymując je, buja się na boki. Te wszystkie nadzwyczajne wyczyny czemuś służą – wzmacniają mięśnie

Koordinacja w praktyce (cd.)

brzuszka, kręgosłupa, rąk, a przy okazji ćwiczą koordynację wzrokowo-ruchową. Oczywiście niektóre dzieci nie są w stanie tych ruchów

wykonać. Przyczyny mogą być bardzo różne. Jeśli dziecko ma z tym kłopoty, możemy podejrzewać, że istnieje jakaś przeszkoda w prawi-

idłowym rozwoju koordynacji wzrokowo-ruchowej. Takie obserwacje i niepokoje rodziców powinny być skonsultowane ze specjalistą.

Rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej

Etapy rozwoju koordynacji wzrokowo-ruchowej u dziecka:

- ▶ **Okres prenatalny** – w brzuszku mamy dziecko wkłada palce do buzi, dotyka rączkami nóg, robi „fikołki” – to dopiero załazek rozwoju koordynacji wzrokowo-ruchowej.
- ▶ **Pierwsze miesiące życia** – dziecko zaczyna przekręcać się z boku na bok, chwytać w rączki zabawki, potem siadać i rączkować.
- ▶ **Rączkowanie** – podczas zwykłego rączkowania dziecko bardzo intensywnie rozwija swoje umiejętności. Jest niezmiernie ważne, aby ta faza rozwoju nie została pominięta. Dzięki rączkowaniu rozwija się naprzemienny ruch rąk, który musi być skoordynowany, aby dziecko nie przewracało się na boki. Ponadto ćwiczy równowagę, mięśnie kręgosłupa, mięśnie dłoni, perspektywę, orientację w przestrzeni i wiele innych funkcji. Śledząc swoje dłonie podczas ruchu, dziecko rozwija bardzo intensywnie koordynację wzrokowo-ruchową.
- ▶ **Siadanie** – dziecko dalej doskonali swoje umiejętności związane z koordynacją wzrokowo-ruchową, jest już na tyle stabilne, że może

swobodnie poruszać rączkami, a tym samym np. wskazywać konkretne przedmioty, chwytać je, przesuwając, manipulować nimi, przemieszczać się ku nim. Ćwiczy perspektywę i pole widzenia.

- ▶ **Koniec dwunastego miesiąca życia** – dziecko osiąga wystarczającą sprawność w manipulowaniu przedmiotami, aby bardziej precyzyjnie wykonywać poszczególne czynności. Można zauważyć, jak mały bohater przekłada pojedyncze kartki w książeczkach (to nie lada wyczyn!). Widać na tym przykładzie, jak bardzo rozwinęła się u niego umiejętność precyzyjnego koordynowania ruchów samych paluszków, dłoni, jak i całego ramienia przy jednoczesnym skoordynowaniu ruchów gałek ocznych.
- ▶ **Koniec drugiego lub trzeciego roku życia** – dziecko nadal doskonali wcześniej nabyte umiejętności, jego ruchy stają się płynne, dynamiczne, skoordynowane. Ruch naprzemienny rąk i nóg nie stanowi już dla niego poważniejszego problemu – potrafi przecież chodzić, a nawet biegać. Fika, skacze, przemieszcza się, poprzez zabawę doskonali umiejętności związane

z koordynacją wzrokowo-ruchową. Rodzice w tym okresie mogą zaobserwować, jak małe z upodobaniem naśladuje ich zachowania związane z życiem codziennym. To okres, kiedy słyszymy głośne postukiwanie w garnki, uderzenia patykami, śrubkami w ściany itp. Do takich zabaw dziecko wykorzystuje swoje ręce, które uważnie przy tym obserwuje. Bardzo silnie koncentruje się na wykonywanym zadaniu, dzięki czemu jego czynności automatycznie stają się bardziej skoordynowane i precyzyjne.

- ▶ **Etap przedszkolny** – jest to bardzo ważny czas, nie tylko pod względem edukacyjnym, lecz także i emocjonalnym. Podczas licznych zabaw dziecko doskonali precyzyjne ruchy własnego ciała, uczy się kontroli nad własnym ciałem, pogłębia swoje umiejętności ruchowe. Ćwiczy koordynację wzrokowo-ruchową, przeplatając koraliki, układając zabawki czy klocki edukacyjne, wydzierając z papieru określone wzory, bawiąc się plasteliną, układając puzzle, a na placu zabaw – na huśtawkach, drabinkach, grając w piłkę, którą trzeba kopnąć lub złapać w dłonie.

Rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej (cd.)

» **Etap szkolny** – dziecko powinno mieć na tyle rozwiniętą koordynację wzrokowo-ruchową, aby bez większych problemów poradzić sobie z wymogami szkoły. Prawidłowo ukształtowana koordynacja wzrokowo-ruchowa pomocna będzie np. przy zawiązywaniu butów, chwytaniu przedmiotów,

w tym narzędzia pisarskiego, prawidłowym pisaniu liter, rysowaniu, kolorowaniu, chwytaniu i kopaniu

piłki, w grach zespołowych, pływaniu itp.

W procesie nabywania koordynacji wzrokowo-ruchowej niezwykle ważny jest ruch. Im więcej dziecko porusza się, manipuluje przedmiotami, eksploruje, tym lepiej dla jego rozwoju.

Kłopoty z koordynacją a szkoła

Jeśli na którymś z etapów rozwoju dziecko nie otrzyma odpowiedniej stymulacji, np. nie będzie obracało się z pleców na brzusek i odwrotnie, nie będzie łapało w rączki grzechotki, nie będzie

rączkowało, czy układało klocków, w dużej mierze przełoży się to na jego funkcjonowanie edukacyjne. Kłopoty może mu sprawiać m.in.:

- » przepisywanie tekstu z tablicy,
- » pisanie,

- » sprawne czytanie,
- » ćwiczenie na lekcji WF-u, pływaniu,
- » osiągnięcie odpowiednio wysokiej samooceny.

Co zrobić, aby pomóc swojemu dziecku

Rodzice mogą wspomóc rozwój koordynacji wzrokowo-ruchowej swojego dziecka przede wszystkim przez zabawę i ruch. Im więcej będziemy z dzieckiem biegać, skakać, pływać, układać klocki i puzzle, tym lepiej dla niego. Ćwiczenia nie muszą być wcale trudne, ważne, by były ciekawe i absorbujące dla podopiecznego. Dzieci z natury nie lubią rzeczy nudnych, ponieważ intuicyjnie wyczuwają, co jest dla nich dobre a co nie. Ważne, aby rodzic czujnie obserwował rozwój i w porę reagował na nieprawi-

dłowości. Jeśli widzimy, np. że dziecko nie raczkuje, a powinno, lub wiemy, że nie raczkowało, jeśli nie radzi sobie z czynnościami samoobsługowymi i jest niezdarne – udajmy się do specjalisty po poradę. Im wcześniej zareagujemy, tym łatwiej będzie wyrównać ewentualne dysharmonie rozwojowe.

W dalszej części tekstu znajduje się opis ćwiczeń, które można wykonywać z dzieckiem w domu. Ćwiczenia te należy wykonywać codziennie, a ich czas zależy od kondycji psychofizycznej dziecka. Niemniej jednak

należy pamiętać, że lepiej wykonywać dane ćwiczenie krócej i częściej niż rzadko i długo. Bywa, że dzieci są niepotrzebnie „zameęczane” ćwiczeniami. Takie podejście niczemu nie służy, a wręcz przeciwnie – dzieci zniechęcają się, nie mają motywacji do pracy. Jak wiemy, długie wykonywanie jednej czynności dość szybko męczy i nudzi.

» **Jak pracować w domu z niemowlakiem.** Malutkie dziecko poznaje świat przez dotyk. Rodzice mogą ten fakt zaobserwować, gdy ich pociecha wkłada np. grzechotkę

Co zrobić, aby pomóc swojemu dziecku (cd.)

do buzi. Bawiąc się z dzieckiem, należy o tym pamiętać i dostarczać mu odpowiednich bodźców do zabawy poprzez podsuwanie przedmiotów o różnych fakturach. Wystarczą np. trzy grzechotki: gładka w dotyku, chropowata i z wypustkami do masowania dźwięk. Dziecko może się bawić tymi przedmiotami samodzielnie lub przy udziale dorosłego. Bardzo dobrym ćwiczeniem usprawniającym płynność ruchów gałek ocznych jest śledzenie wzrokiem poruszającej się zabawki – rodzic trzyma zabawkę nad oczami dziecka, w odległości ok. 30 cm od nich. Porusza zabawkę na boki, zaczynając od lewej strony dziecka. Ponieważ niemowlę nie ma jeszcze do końca ukształtowanej ostrości widzenia, zabawka powinna mieć kolor czerwony lub niebieski. Ćwiczenie wykonujemy nie więcej niż trzy razy. Małe dzieci szybko się męczą i nie należy przesadzać z ilością powtórzeń.

W pracy z nieco starszym dzieckiem, które potrafi już samodzielnie siedzieć, można pozwolić sobie na bardziej ekscytujące zabawy czy ćwiczenia. Obecnie na rynku mamy wielki wybór ciekawych i przydatnych zabawek edukacyjnych. Jedną z zabawek, która pomaga ćwiczyć u dziecka koordynację wzrokowo-ruchową, precyzję ruchu, orientację w przestrzeni i percepcję wzrokową, jest skrzynia (pudełko), do której wrzuca się różne przedmioty przez specjalnie wyłobione do tego celu otwory. Inną zabawką, którą można wykorzystać w pracy z dzieckiem, są kolorowe, pozaginane druciki, na których umieszczone są różnobarwne, często

drewniane, korale i klocki. Posługując się tą zabawką, dziecko ma za zadanie przemieścić koraliki wzdłuż danego drutu. Takie ćwiczenie może być bardzo pomocne w kształtowaniu koordynacji wzrokowo-ruchowej.

▶ Jak pracować z przedszkolakiem.

Na ogół dzieci w tym okresie samodzielnie wykonują wiele czynności potrzebnych do sprawnego funkcjonowania. Potrafią np. samodzielnie się ubrać, samodzielnie jeździć, samodzielnie myć zęby, jeździć na rowerze itp. Te czynności w dużej mierze ćwiczą koordynację wzrokowo-ruchową, a rodzic powinien przede wszystkim powstrzymać się od wyścążania swojego dziecka. Do wspólnych ćwiczeń można wykorzystać wszelkie zabawy z piłką – łapanie, rzucanie lub skakanie na specjalnej piłce z „rogami”. Pływanie żabką wspaniale pogłębia koordynację ruchu. Z zajęć stolikowych godne polecenia są wszelkiego rodzaju wycinanki oraz wylepianki. Dzieci w tym wieku bardzo lubią bawić się plasteliną, oczywiście pod warunkiem, że nie mają nadwrażliwości dotykowej.

▶ Jak pracować z dzieckiem w wieku wczesnoszkolnym. Jeśli nasz mały odkrywca wykonywał sprawnie

wszelkie ćwiczenia z wcześniejszych faz rozwojowych i nie sprawiały mu zbytnej trudności, można je kontynuować jako wspomaganie dalszego rozwoju. Do trzeciej klasy nauczania początkowego dzieci jeszcze mają ochotę na typowo dziecięcą zabawę. Rysują, lepią z plasteliny, wydierają różne rzeczy z krepiny i na ogół nie stanowi to dla nich problemu. W tym okresie dziecko potrafi już jeździć na rolkach, rowerze, gra w piłkę na boisku z kolegami. Rodzic może włączyć się do tych zabaw oraz zorganizować dodatkowe. Wyprawy rowerowe nie tylko wspomogą funkcje wzrokowo-ruchowe, lecz także umocnią więzi rodzinne. Jednym ze sportów najlepiej usprawniających koordynację wzrokowo-ruchową jest tenis lub ping-pong. Dodatkowym atutem jest to, że nie niesie skojarzenia ze szkołą, przez co dziecko poświęci mu czas jeszcze chętniej. Ponadto nadal może:

- układać z klocków różne ciekawe budowle,
- wycinać,
- lepić,
- pływać,
- bawić się na placu zabaw, wchodzić po drabinkach czy skałkach.

DYSKALKULIA – PROBLEMY W UCZENIU SIĘ MATEMATYKI

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to jest dyskalkulia i jakie są jej przyczyny
- Jakie są objawy specyficznych trudności w uczeniu się matematyki

STRONA 2

- Co to jest ryzyko dyskalkulii i jakie dzieci mieszczą się w tej grupie

STRONA 3

- Co zrobić, gdy podejrzewam, że moje dziecko ma dyskalkulię
- Czy dziecko ze zdiagnozowaną dysleksją może mieć także dyskalkulię

STRONA 4

- Jak pomóc dziecku ze zdiagnozowaną dyskalkulią
- Propozycje ćwiczeń

Co to jest dyskalkulia i jakie są jej przyczyny

Dyskalkulia oznacza specyficzne zaburzenia zdolności arytmetycznych. Często możemy spotkać także inne określenia, jak np.: specyficzne trudności w uczeniu się matematyki, dyskalkulia rozwojowa, specyficzne trudności arytmetyczne. Podobnie jak w przypadku specyficznych trudności w uczeniu się (dysleksji rozwojowej) dyskalkulię rozpoznaje się u dzieci, których poziom umiejętności liczenia jest znacząco niższy od oczekiwanego w stosunku do wieku, klasy, do której uczęszczają, jednak przy prawidłowym rozwoju intelektualnym.

Przyjmuje się, że przyczyną specyficznych trudności w nabywaniu umiejętności arytmetycznych są zmiany w strukturze i funkcjach mózgu, a dokładniej zaburzenia funkcji poznawczych odpowiedzialnych za nabywanie wiadomości i umiejętności matematycznych.

Aby zdiagnozować dyskalkulię, należy ponadto wykluczyć niekorygowane wady słuchu czy wzroku, zaburzenia psychiczne, neurologiczne oraz niekorzystne warunki nauczania.

Podobnie jak w przypadku dysleksji rozwojowej mogą to być za-

burzenia następujących funkcji poznawczych: uwagi, pamięci, myślenia matematycznego, logicznego, funkcji wzrokowo-przestrzennych, słuchowo-językowych, kinestetyczno-ruchowych oraz ich wzajemnej koordynacji.

Jakie są objawy specyficznych trudności w uczeniu się matematyki

Objawy specyficznych trudności arytmetycznych mogą się różnić w każdym przypadku. Są dzieci, których trudności ograniczają się do wąskiego zakresu zagadnień matematycznych (np. mogą to być jedynie

trudności z liczeniem). Ale są także uczniowie, których trudności dotyczą wielu obszarów myślenia matematycznego (np. wykonywania obliczeń i rozwiązywania zadań tekstowych). Różnice w objawach uzależnione są

od wieku dziecka, jego doświadczeń matematycznych czy też przyczyn konkretnych zaburzonych funkcji. Nie ma jednej stałej klasyfikacji symptomów świadczących o dyskalkulii.

Jakie są objawy specyficznych trudności w uczeniu się matematyki (cd.)

Oto niektóre z objawów:

- 】 trudności z opanowaniem liczenia zarówno w znaczeniu prostego przeliczania obiektów, liczenia w pamięci, jak i liczenia sposobem pisemnym,
- 】 problemy z zapamiętaniem tabliczki mnożenia, definicji, wzorów, skrótów matematycznych,
- 】 trudności ze zrozumieniem zasad i reguł matematycznych,
- 】 trudności w posługiwaniu się językiem matematycznym (np.: dłuższy, mniej, odjąć, dzielna, przyprostokątna – przeciwprostokątna),
- 】 trudności w odczytywaniu symboli matematycznych, cyfr, liczb (np. zamiast $\frac{3}{4}$ czytanie $\frac{4}{3}$),
- 】 częste pomyłki przy czytaniu i zapisywaniu cyfr i liczb, znaków o podobnym obrazie graficznym (np.: 9 i 6, 1 i 7, < i >),
- 】 przestawianie kolejności cyfr i liczb w zapisywaniu i odczytywaniu działań (np. $87 = 78$, $361 = 316$),
- 】 trudności z operowaniem długimi liczbami, z wieloma zerami lub miejscami po przecinku (zwłaszcza ułamki dziesiętne),
- 】 trudności w posługiwaniu się zegarem wskazówkowym,
- 】 trudności w posługiwaniu się liczbami w życiu codziennym (pieniądze, numery telefonów, autobusów, wykresy, tabele),
- 】 problemy z szacowaniem, wybraniem strategii w rozwiązywaniu problemów matematycznych,
- 】 trudności w rozwiązywaniu zadań tekstowych itp.

Co to jest ryzyko dyskalkulii i jakie dzieci mieszczą się w tej grupie

Ryzyko dyskalkulii to pewne charakterystyczne symptomy przejawiane przez dzieci oraz czynniki, które mogą zapowiadać wystąpienie w przyszłości specyficznych trudności w nauce matematyki. Takie dzieci należy otoczyć szczególną opieką i udzielić im jak najwcześniej odpowiedniej pomocy diagnostyczno-terapeutycznej po to, by zapobiec przyszłym, poważnym niepowodzeniom szkolnym.

gu (choroby matki, niedotlenienia okołoporodowe, niskie wyniki po urodzeniu w Skali Apgar). Ponadto będą to dzieci, których rozwój psychoruchowy we wczesnym okresie życia mógł zostać zakłócony z powodu np.: urazów mózgu, chorób układu nerwowego, przewlekłych chorób (takie informacje można uzyskać od pediatry). Będą to także dzieci wykazujące symptomy ryzyka dysleksji lub dzieci mają-

lub poradni psychologiczno-pedagogicznej).

Rodziców 6-, 7-latków (klasa zerowa i pierwsza szkoły podstawowej) powinny zaniepokoić m.in. następujące trudności:

- 】 w opanowaniu umiejętności liczenia przedmiotów (znajomość liczebników i umiejętność stwierdzenia, ile jest przedmiotów),
- 】 w opanowaniu umiejętności dodawania i odejmowania na palcach i w pamięci w zakresie 10,
- 】 dotyczące umiejętności określenia, czego jest więcej, mniej lub tyle samo (w przypadku, gdy przedmioty oceniane różnią się wielkością, np. cukierki i jabłka),
- 】 w układaniu przedmiotów od najmniejszego do największego,
- 】 w zrozumieniu, że długość sznurka nie zmienia się, mimo że go zwinimy, bądź ilość plasteliny w kulce

Należy jednak pamiętać, że nie wszystkie dzieci, które mieszczą się w grupie ryzyka dyskalkulii, będą miały w przyszłości problemy o charakterze dyskalkulii.

W grupie dzieci obarczonych ryzykiem zaburzeń matematycznych będą dzieci pochodzące z cięż i porodów o nieprawidłowym przebie-

ce trudności w osiągnięciu dojrzałości do uczenia się matematyki (takich informacji udziela psycholog i pedagog w przedszkolu, szkole

Co to jest ryzyko dyskalkulii i jakie dzieci mieszczą się w tej grupie (cd.)

- nie zmieni się, pomimo zmian w jej wyglądzie np. rozwałkowanie,
- » w rozróżnianiu podstawowych figur geometrycznych,
- » mylenie stron lewej i prawej,
- » niezrozumienie podstawowych określeń języka matematycznego (dodać, odjąć, równa się, pomnożyć),
- » w odczytywaniu i zapisywaniu cyfr, liczb i znaków,
- » w rozwiązywaniu prostych zadań tekstowych itp.

Co zrobić, gdy podejrzewam, że moje dziecko ma dyskalkulię

W takim przypadku należy udać się do poradni psychologiczno-pedagogicznej w celu przeprowadzenia badań diagnostycznych i na tej podstawie ustalić formy pomocy. Diagnoza taka odbywa się tylko i wyłącznie na prośbę rodziców. Przedszkole lub szkoła mogą to jedynie zasugerować. Ostateczną decyzję podejmują prawni opiekunowie

dziecka. Ponadto należy pamiętać, że rodzice nie mają obowiązku informowania przedszkola lub szkoły o wynikach badań. Choć należy zaznaczyć, że w przypadku specyficznych trudności w uczeniu się (w tym także dyskalkulii) taka informacja jest niezwykle istotna.

Chodzi o to, by nauczyciele na podstawie opinii psychologiczno-

-pedagogicznej mogli dostosować wymagania edukacyjne, formy pracy i kontroli ucznia do jego potrzeb i możliwości (do czego są prawnie zobowiązani). Zatajanie faktu specyficznych trudności może się bardzo poważnie odbić na kondycji psychofizycznej dziecka.

Czy dziecko ze zdiagnozowaną dysleksją może mieć także dyskalkulię

Tak. Wprawdzie w środowisku naukowym nie ma zgodności co do powiązań tych trudności, jest jednak faktem, że specyficzne trudności w uczeniu się matematyki bardzo często współwystępują z trudnościami o charakterze dysleksji rozwojowej. Dodatkowo wyniki wielu badań wskazują, że dzieci z dysleksją i dyskalkulią mają znacznie poważniejsze trudności niż dzieci jedynie z dyskalkulią. Należy ponadto zaznaczyć, że zgodnie z Międzynarodową Klasyfikacją

Chorób i Problemów Zdrowotnych (ICD-10) sytuacja, w której u jednego dziecka występują trudności o charakterze dysleksji, przy jedno-

czesnych specyficznych zaburzeniach umiejętności arytmetycznych, określana jest jako „mieszane zaburzenia umiejętności szkolnych”.

Dane dotyczące częstotliwości występowania omawianych trudności w populacji w różnych krajach są zróżnicowane. Szacuje się jednak, że obecnie średnio około 5% populacji cierpi z powodu dyskalkulii. Dotychczas na terenie Polski nie przeprowadzono takich badań.

Jak pomóc dziecku ze zdiagnozowaną dyskalkulią

Jedynym sposobem przezwyciężenia trudności jest systematyczna praca (ze specjalistą – w formie terapii pedagogicznej oraz w domu w oparciu o wskazania terapeuty i nauczyciela pracującego z dzieckiem w szkole). A oto konkretne wskazówki:

- » częste powracanie do podstawowych pojęć, terminów, umiejętności (powtórki: tabliczka mnożenia, liczenie pamięciowe, wzory itd.),
- » wdrażanie do samokontroli i sprawdzania poprawności wykonanych prac (np. każdorazowe głośne czytanie, wskazywanie palcem poprawności przepisania przykładu z książki),
- » częste powtarzanie, utrwalanie materiału przy zastosowaniu metod i pomocy dydaktycznych angażujących wszystkie zmysły (rysunki, tabele, schematy, mapy myślowe, haki pamięciowe, podkreślanie najważniejszych informacji, werbalizowanie, używanie kolorów, symboli graficznych itp.),
- » korzystanie z analogii i połączeń pomiędzy różnymi partiami materiału,
- » dzielenie zadań złożonych na mniejsze etapy (tok postępowania – krok po kroku),
- » stosowanie jasnego, prostego, niekoniecznie całkiem formalnego matematycznego języka,
- » nieprzecenianie mechanicznego wykonywania rachunków kosztem rozumienia (zezwolenie podczas odrabiania prac domowych na korzystanie z kalkulatora, tabliczki mnożenia, ściągawki z wzorami, przelicznikami jednostek itp. – w przypadku, gdy umiejętności te nie są istotą zadań),
- » systematyczne wspólne sprawdzanie prac domowych,
- » zapewnienie większej ilości miejsca na obliczenia (np. gdy w ćwiczeniach brakuje miejsca, założyć zeszyt prac domowych),
- » udostępnienie dużych kartek w kratkę do wykonywania obliczeń w słupkach, symulowanie opracowywanych zagadnień na konkretnych przedmiotach (np. działania symulować na przedmiotach, ułamki przedstawiać w formie wycinania kartoników, krojenia jabłek).

Propozycje ćwiczeń

W pracy z dziećmi z dyskalkulią bardzo ważną rolę odgrywają ćwiczenia mające na celu zautomatyzowanie umiejętności wykonywania obliczeń. Dużej liczbie dzieci szczególną trudność sprawia zapamiętanie tabliczki mnożenia. Warto więc regularnie, wspólnie z dzieckiem utrwalać ją w formie gier i zabaw.

- » Na małych karteczkach zapisujemy przykłady działań (np. $4 \cdot 3$, $5 \cdot 8$), po jednym przykładzie na karteczce. Na kartce formatu A4 rysujemy kółeczka. W każde kółko wpisujemy wyniki działań (wyniki mnożenia). Ważne, aby było ich mniej niż działań (jeżeli przygotowaliśmy 15 działań, to w kółka wpisujemy mniej niż 15 wyników, np. 10). Gracze naprzemiennie losują karteczki i podają wyniki działań. Każdorazowo sprawdzają, czy dany wynik znajduje się na kartce z kółeczkami. Jeżeli tak jest, można pokolorować odpowiednie kółko wybranym kolorem. Osoba, która pokolorowała najwięcej kółek, wygrywa.
- » Na stole rozkładamy talię kart do gry (wykorzystujemy jedynie karty z cyframi). Następnie na przemian z dzieckiem losujemy po dwie karty. Gracze mnożą liczby z kart przez siebie. Wyniki poszczególnych działań należy zapisywać. Oznaczają one punkty danego gracza. Po wylosowaniu wszystkich kart i wykonaniu obliczeń sumujemy punkty. Wygrywa osoba z największą liczbą punktów.

PRAWA DZIECKA W RODZINIE I SZKOLE

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

■ Prawa dziecka

STRONA 2

■ Kto chroni prawa dziecka?

■ Prawa dziecka w szkole

STRONA 3

■ Prawa dziecka w szkole

STRONA 4

■ Dekalog rodzica

Prawa dziecka

Rodzice lub opiekunowie są naturalnymi „strażnikami” praw dziecka. Dziecko pozostaje pod ich opieką do ukończenia 18. roku życia. Zgodnie z prawem rodzice mogą wychowywać dziecko wedle własnej woli, ale równocześnie prawo zobowiązuje ich do dbałości o jego zdrowie i bezpieczeństwo. Dziecko natomiast jest zobowiązane do posłuszeństwa wobec rodziców, jeśli działają oni na rzecz jego dobra. Dzieci i rodzice powinni wzajemnie się wspierać.

Tak jak każdy człowiek, dziecko potrzebuje ochrony i poszanowania swoich praw. Głównymi aktami prawnymi odnoszącymi się do praw dziecka jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej oraz Konwencja o prawach dziecka. Konstytucja RP w art. 72 wprost stanowi, iż Rzeczpospolita Polska poprzez swoje organy jest zobowiązana do zapewnienia ochrony prawom dziecka i w tym celu powołuje Rzecznika Praw Dziecka, natomiast ustanowiona 20 listopada 1989 r. przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencja

o prawach dziecka enumeratywnie wylicza konkretne prawa, które należą się dzieciom.

Zgodnie z postanowieniami konwencji dziecko ma prawo do:

- 1) życia, rozwoju,
- 2) tożsamości (a więc znać swoje pochodzenie i obywatelstwo),
- 3) swobody myśli, sumienia, wyznania oraz kształtowania i wyrażania własnych poglądów (dziecko ma prawo do własnego zdania i bycia wysłuchanym),
- 4) wychowania w rodzinie (a w przypadku rozwodu rodziców do kontaktów z obojgiem z nich),
- 5) ochrony przed poniżającym traktowaniem i karaniem, a także przed wszelkimi formami przemocy fizycznej lub psychicznej,
- 6) ochrony przed bezprawną ingerencją w życie prywatne, rodzinne czy

też korespondencję (dziecko ma prawo posiadania własnych rzeczy),

- 7) ochrony przed bezprawnymi zamachami na jego honor i reputację,
- 8) odpowiedniego standardu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu (każda forma przemocy wobec dziecka, w tym oczywiście bicie, jest absolutnie niedopuszczalne i karalne),
- 9) ochrony życia i opieki lekarskiej,
- 10) odpoczynku i wolnego czasu,
- 11) nauki,
- 12) swobodnego zrzeszania się (dziecko może więc należeć do różnych organizacji i stowarzyszeń, pod warunkiem, że działają one zgodnie z prawem, a w ich władzach zasiadają osoby dorosłe).

Prawa dziecka, tak samo jak prawa człowieka, wynikają z godności i niepowtarzalności dziecka jako istoty ludzkiej. Są przyrodzone, powszechne i niezbywalne.

Kto chroni prawa dziecka?

W Polsce istnieje wiele instytucji i organów związanych z ochroną praw dziecka, m.in. organów rządowych, ale także samorządowych, takich jak ośrodki pomocy społecznej czy oświatowe. Instytucją specjalnie powołaną do stania na straży praw dziecka jest Rzecznik Praw Dziecka. Rzecznik podejmuje działania na rzecz zapewnienia dziecku pełnego i harmonijnego rozwoju z poszanowa-

niem jego godności i podmiotowości. W swoich czynnościach kieruje się zasadami dobra dziecka, ochroną jego praw, zasadą równości oraz poszanowania odpowiedzialności, praw i obowiązków obojga rodziców za rozwój i wychowanie dziecka. Rzecznik podejmuje działania przewidziane prawem z własnej inicjatywy, biorąc pod uwagę napływające do niego informacje wskazujące na naruszenie

praw lub dobra dziecka. Zajmuje się przypadkami indywidualnymi, jeśli nie zostały one wcześniej rozwiązane we właściwy sposób, mimo że wykorzystano dostępne możliwości prawne. Rzecznik nie zastępuje wyspecjalizowanych służb, instytucji i stowarzyszeń zajmujących się ochroną dziecka, lecz interweniuje w sytuacji, kiedy dotychczasowe procedury okazały się nieskuteczne bądź ich zaniechano.

Prawa dziecka w szkole

Prawa dziecka w szkole to zespół obowiązujących norm i przepisów prawnych mających na celu ochronę interesów ucznia oraz regulujących jego funkcjonowanie w szkole, zwanych prawami ucznia. Wynikają one z przepisów międzynarodowych, krajowych, ale także regulacji wewnątrzszkolnych i ustanawiają prawa i obowiązki spoczywające na uczniu, wynikające z pełnionej przez niego roli społecznej.

Prawa ucznia w polskiej szkole określają w sposób bezpośredni dokumenty: Ustawa o systemie oświaty z 1991 roku, Rozporządzenie MEN z 21 maja 2001 roku w sprawie ramowego statutu szkół publicznych dla dzieci i młodzieży oraz Rozporządzenie MEN z dnia 21 marca 2001 roku w sprawie zasad oceniania, klasyfikowania i promowania. Wynikają one także ze statutów two-

rzonych indywidualnie przez każdą szkołę.

Najważniejsze prawa ucznia to:

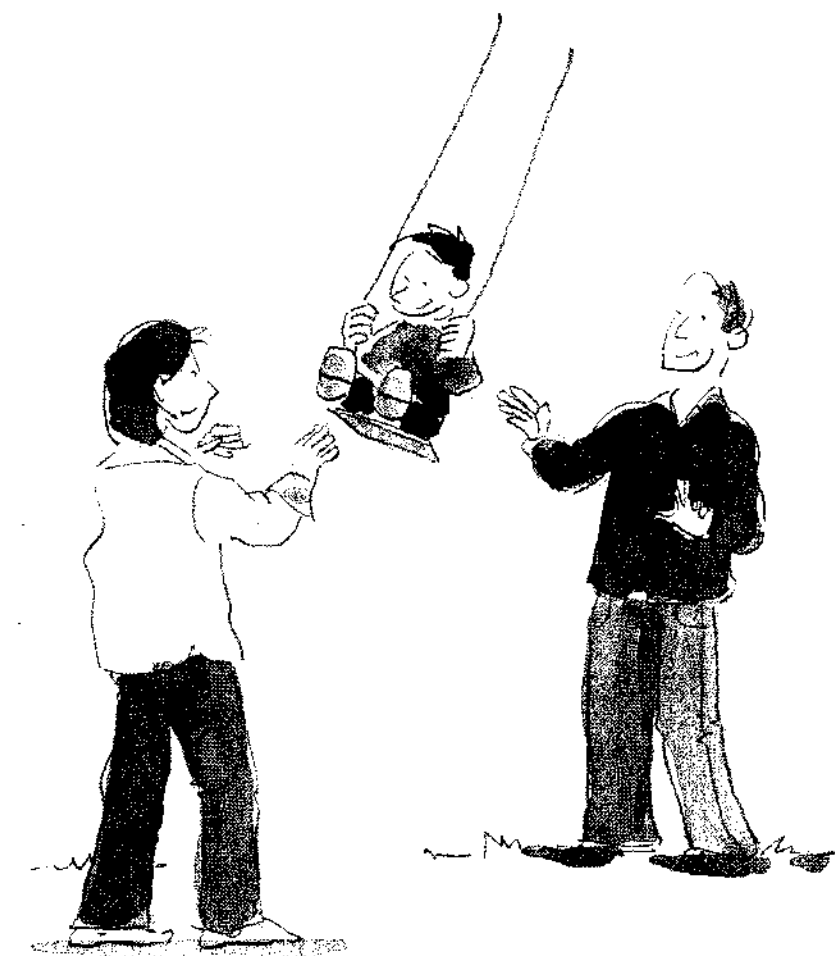
- prawo do jawnej i umotywowanej oceny postępów w nauce i zachowaniu,
- prawo do organizacji życia szkolnego, umożliwiające zachowanie właściwych proporcji między wysiłkiem szkolnym a możliwością rozwijania i zaspokajania własnych zainteresowań,
- prawo redagowania i wydawania gazety szkolnej,
- prawo do rozwijania zainteresowań, zdolności i talentów na zajęciach lekcyjnych i pozalekcyjnych,
- prawo wyboru nauczyciela pełniącego rolę opiekuna samorządu,
- prawo do korzystania z pomieszczeń szkolnych, sprzętu, środków dydaktycznych, księgozbioru biblioteki podczas zajęć pozalekcyjnych,
- prawo do wpływania na życie szkoły poprzez działalność samorządową oraz zrzeszenia się w organizacjach działających w szkole,
- prawo do przedstawiania radzie szkoły, radzie pedagogicznej oraz dyrektorowi szkoły wniosków i opinii we wszystkich sprawach szkoły, w szczególności dotyczących realizacji podstawowych praw uczniów,
- prawo uczniów do nauki religii na ich życzenie bądź rodziców (w przypadku uczniów pełnoletnich tylko na ich życzenie),
- prawo do znajomości swoich praw oraz środków i procedur, jakie przysługują uczniom w przypadku naruszenia ich praw (obowiązek poinformowania o prawach i procedurach odwoławczych mają dyrektor szkoły i wychowawcy klas),

Prawa dziecka w szkole (cd.)

- ▶ prawo do nauki i higienicznych warunków nauki,
- ▶ prawo do pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz pomocy w nauce w miarę możliwości szkoły,
- ▶ prawo do opieki wychowawczej i warunków pobytu w szkole zapewniających bezpieczeństwo, ochronę przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej oraz do poszanowania jego godności,
- ▶ prawo do życzliwego, podmiotowego traktowania w procesie dydaktyczno-wychowawczym,
- ▶ prawo do swobody wyrażania myśli i przekonań, w szczególności dotyczących życia szkoły, a także światopoglądowych i religijnych – jeżeli nie narusza tym dobra innych osób,
- ▶ prawo do wyrażania własnych poglądów i opinii (prawo to zawiera swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji w dowolnej formie).

Szczególnie ważnymi dokumentami regulującymi prawa i obowiązki uczniów są regulacje wewnątrzszkolne, zwane **statutami szkoły**. Statut szkoły powinien określać: prawa ucznia, z uwzględnieniem praw zawartych w Konwencji o prawach dziecka, oraz tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw ucznia. To w statucie szkoły powinien się znaleźć obszerny katalog praw ucznia,

ale także jego obowiązków oraz kar i nagród. Tam właśnie m.in. powinny zostać określone prawa ucznia oraz sprawy związane z np. usprawiedliwieniem nieobecności, liczbą dozwolonych sprawdzianów, kartkówek, „nieprzygotowań” do lekcji, „dni bez pytania”, itp. czyli, krótko mówiąc, przywileje i wiele innych.

Zapisy do statutu szkoły mogą być proponowane zarówno przez nauczycieli, jak i uczniów i rodziców. Dokument taki uchwała rada szkoły, a gdy jej nie powołano – rada pedagogiczna. Statut szkoły jest taką ogólnie dostępną dla uczniów, nauczycieli i rodziców wewnątrzszkolną konstytucją.

Dekalog rodzica¹

1. Nie upokarzaj!

Dziecko, tak jak każdy człowiek, ma silne poczucie własnej godności.

2. Pamiętaj swoje dzieciństwo!

I unikaj tego wszystkiego, co tobie jako dziecku sprawiało przykrość i przeciwko czemu się buntowałeś.

3. Ucz dziecko podejmowania decyzji.

Pozwalaj dziecku dokonywać wyborów najczęściej, jak to możli-

we. To nauczy je podejmować decyzje i ponosić ich konsekwencje.

4. Naucz się przeproszać!

Jeżeli zachowywałeś się wobec dziecka niewłaściwie, przeproś go i wytłumacz się. Nie bój się utraty

5. Nie mów źle o dziecku!

Nigdy nie mów źle o dziecku, szczególnie w obecności innych osób.

6. Nie wykorzystuj swojej przewagi nad dzieckiem!

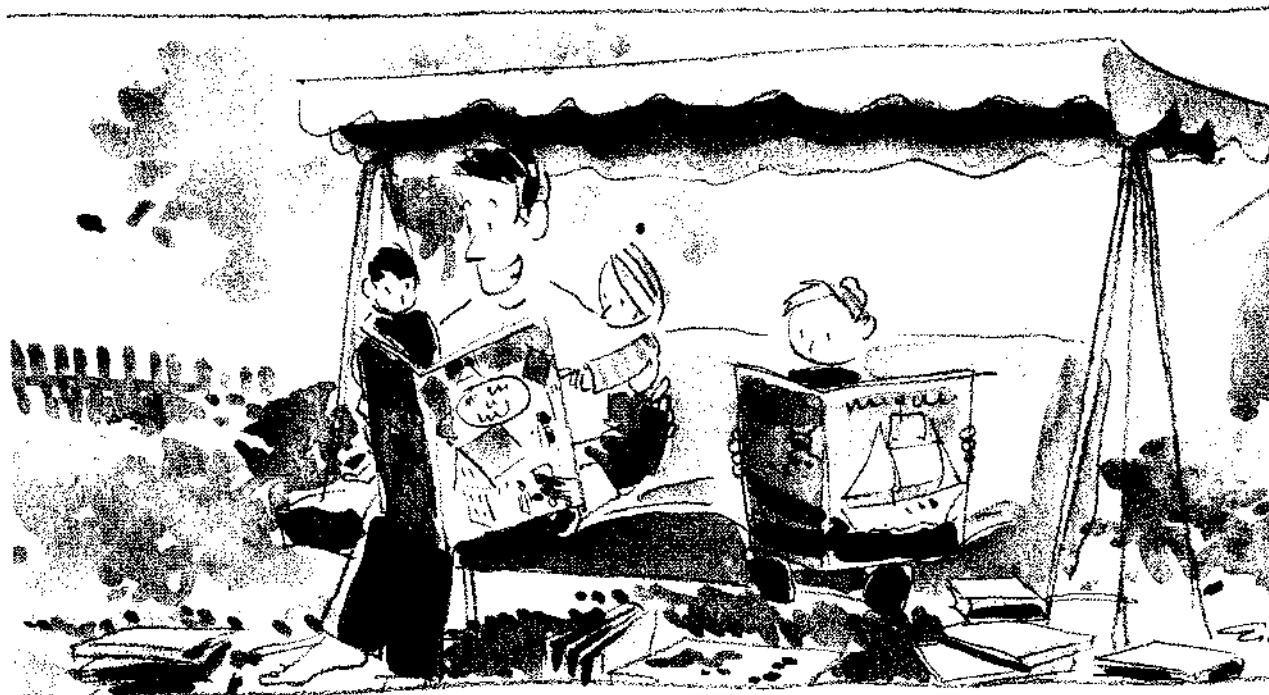
Jeżeli będziesz wykorzystywał swoją przewagę wieku, pozycji

8. Stawiaj się na miejscu dziecka!

Gdy nie wiesz, jak postąpić, wyobraź sobie, że to ty jesteś na miejscu swojego dziecka i masz tyle lat, co ono. Czego byś oczekiwał od rodzica w takiej sytuacji?

9. Pamiętaj – dziecko jest najważniejsze!

Gdy dziecko przychodzi z czymś do ciebie, odłóż wszystkie pilne sprawy i pamiętaj, że ono jest najważniejsze.

i siły – wychowasz dziecko na słabego człowieka, dla którego normą będzie uleganie silniejszym.

7. Stawaj po stronie dziecka!

Dziecko musi czuć, że ma twoje wsparcie, zwłaszcza w trudnych sytuacjach.

10. Dawaj przykład!

Cokolwiek powiesz do dziecka, o czymkolwiek chcesz je przekonać – wiedz, że przejmuje ono od ciebie nie słowa, lecz cechy.

¹ Za: <http://fundacjaprymus.org> – zakładka „Poradnik rodzica”.

DYSPRAKSJA ROZWOJOWA – SYMPTOMY I ZALECENIA

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to jest dyspraksja rozwojowa
- Czy można rozpoznać dyskpraksję

STRONA 2

- Objawy i symptomy dyspraksji
- Ćwiczenia ruchowe

STRONA 3

- Na co warto zwrócić uwagę w pracy z dzieckiem

Co to jest dyspraksja rozwojowa

Obserwujemy dzieci, które pomimo stymulującego środowiska, prawidłowo prowadzonego procesu nauczania i normy intelektualnej, napotykają na trudności związane z planowaniem i wykonywaniem zadań ruchowych. Problem ten nazy-

wany jest dyspraksją. Zamiennie lub równoległe używane są również określenia: syndrom leniwego dziecka, minimalne dysfunkcje mózgu, problemy z integracją sensoryczną. W Anglii używa się określenia upośledzenie lub niedojrzałość w orga-

nizacji ruchu, a ponadto dodaje się, że może być to związane z problemami w rozwoju mowy, percepcji i myślenia. Prowadzone tam badania mówią, że problemy z rozwojem koordynacji ma około 5–10% dzieci w wieku szkolnym.

Czy można rozpoznać dyspraksję

Objawy, które wskazują na możliwość wystąpienia problemów w zakresie dyspraksji:

- 】 problemy z utrzymaniem równowagi,
- 】 słaba koordynacja ruchowa w zakresie małej i dużej motoryki,
- 】 trudność w nauce nowych ruchów, a później w stosowaniu ich,
- 】 nieutrzymywanie wyprostowanej sylwetki, częste zmienianie pozycji,
- 】 trudności z rzucaniem i chwytaniem piłki,
- 】 słaba świadomość pozycji, w jakiej znajduje się ciało w przestrzeni,
- 】 słaba świadomość kierunku,
- 】 niekształtowana dominacja ręki,
- 】 trudności w skakaniu dwunożnym, przeskakiwaniu,

- 】 trudności w nauce jazdy na rowerze,
- 】 zbyt duża wrażliwość na dotyk,
- 】 nietolerancja na czesanie i obcinanie włosów, mycie zębów itp.,
- 】 czynności dnia codziennego wykonywane wolno, nieporadnie,
- 】 nietolerowanie niektórych ubrań ze względu na fakturę lub wielkość,
- 】 trudności z czytaniem i pisaniem,
- 】 powolny rozwój mowy,
- 】 niekiedy obsesyjne zachowanie,
- 】 niecierpliwość.

Zachowanie dzieci z dyspraksją jest często niedojrzałe. Muszą one włożyć wiele wysiłku, aby dopasować się do ogólnie przyjętych norm społecznych, jakie obowiązują w grupie rówieśniczej. W atmosferze domowej mogą

być skłonne do zachowań histerycznych. Mają problemy ze zrozumieniem przyczyn i skutków swoich działań. Aby móc scharakteryzować dziecko z dyspraksją, nie musi ono mieć wszystkich wymienionych problemów, a tylko niektóre z nich, z różnym nasileniem.

Na sukcesy w terapii dyspraksji ma wpływ wiek dziecka. Wcześniej rozpoczęta terapia daje większe szanse na poprawę i ułatwia pokonywanie wielu trudności. Jednak wiele umiejętności, które uważamy za zwykłe, nigdy nie będą automatyczne dla takiego dziecka i będą musiały być wyuczane w czasie terapii prowadzonej przez specjalistów oraz w domu.

Objawy i symptomy dyspraksji

- W**czesne symptomy, które powinny uwrażliwić na problem:
- 】 wczesny rozwój dziecka i analiza poszczególnych etapów rozwoju psychomotorycznego: obroty z pleców na brzuch i z brzucha na plecy, pełzanie, siadanie, chodzenie na czworaka, chodzenie, rozwój mowy,
  - 】 niska zdolność do biegania, przeskakiwania lub podskakiwania,
  - 】 problemy z naturalnym procesem uczenia się nowych funkcji, wydaje się, że dziecko musi uczyć się w sposób szczególny,
  - 】 problemy z samoobsługą w zakresie rozbierania się i ubierania,
  - 】 niechęć do podejmowania zadania i słabe zainteresowanie najbliższym otoczeniem,
  - 】 w prostych aktywnościach widoczna niedojrzałość nieadekwatna do wieku,
  - 】 uproszczone, ubogie prace plastyczne,
  - 】 nieporadność w zabawach piłką

- (łapanie, kopanie),
  - 】 nadwrażliwość zmysłowa,
  - 】 problemy z zasypianiem i spaniem.
- U dziecka starszego oprócz symptomów, które obserwujemy w wieku przedszkolnym i które nadal mogą się utrzymywać, wskaźnikami informującymi nas o problemie są:
- 】 niechęć do uczestniczenia w grupowych zajęciach ruchowych,
  - 】 widoczna poprawa jakości pracy, gdy zajęcia z dzieckiem prowadzone są indywidualnie,
  - 】 obniżony czas utrzymywania uwagi i słaba odporność na dystraktory,
  - 】 problemy z nauką,
  - 】 słaba umiejętność utrzymywania kontaktów społecznych, brak krytycyzmu,
  - 】 niekontrolowane reakcje emocjonalne, niekontrolowana siła głosu,
  - 】 niska samoocena, skłonność do frustracji.

Zostały wymienione tutaj tylko najistotniejsze, najczęściej występujące

objawy i symptomy dyspraksji. Pełnej oceny dokonuje specjalista w oparciu o przeprowadzony wywiad, wnikliwą obserwację i dostępne testy. Diagnoza taka może zostać uzupełniona badaniem neurologicznym. Najistotniejszą rzeczą dla dziecka z dyspraksją jest stworzenie odpowiednich warunków środowiskowych, tak aby mogło w jak największym stopniu korzystać ze swoich możliwości. Dlatego najkorzystniej jest, gdy praca z dzieckiem ma charakter indywidualny. Terapia oparta jest m.in. na odpowiednich ćwiczeniach ruchowych, które ułożone są indywidualnie dla każdego dziecka.

Rodzina, w której jest dziecko z dyspraksją, wymaga w pierwszym etapie szczegółowego i przekonywującego wytłumaczenia problemu, z jakim żyje ich dziecko, stałego wspomagania w pokonywaniu frustracji związanych z ograniczeniami dziecka i reakcją braku zrozumienia ze strony środowiska.

01U0209

Ćwiczenia ruchowe

Ważne jest, aby mimo niechęci do aktywności ruchowych, dzieci były motywowane, zachęcane do uprawiania różnych sportów i odnajdywały przyjemność w działaniach fizycznych.

- 】 **Pływanie** jest jednym z tych sportów, które najczęściej zaleca się dzieciom z dyspraksją. Jest szczególnie dobrym ćwiczeniem, ponieważ występuje w nim powtarzalny ruch, rytmiczność, a brakuje w nim nagłych, nieprzewidywalnych zmian,

jakie występują np. w sportach grupowych i wymagają podjęcia natychmiastowej decyzji i zaplanowania działania. Na początku nauki pływania obserwuje się bardzo nieskoordynowane ruchy, u podłoża których leży problem z oddzieleniem ruchów tułowia od ruchów kończyn i/lub oddzielenia ruchów kończyn górnych od ruchów kończyn dolnych. Łatwiej jest dzieciom pływać na plecach lub pod wodą. Często pojawia się również problem

z opóźnionymi reakcjami na polecenia trenera z powodu kłopotów z utrzymaniem uwagi, przy zbyt dużej ilości bodźców dźwiękowych i wzrokowych. Można się również spodziewać problemów z organizacją samego wejścia na basen i do basenu. Pływanie pomaga w rozwoju balansu, siły, elastyczności oraz wytrzymałości i koordynacji. Naukę warto rozpocząć od łatwiejszego stylu, jakim jest „żabka”, podawać krótkie i jasne instrukcje,

Ćwiczenia ruchowe (cd.)

uwzględnić problemy z organizacją przebiegania się, aby nie stanowiły dodatkowej frustracji.

▶ **Jazda na rowerze** jest również popularną aktywnością wśród dzieci. Ważne jest, aby dziecko z dyspraksją jak najprędzej włączyć do wspólnego działania. Naukę jazdy na rowerze należy rozpocząć i kontynuować w dni wolne od codziennych obowiązków, aby odbywała się bez pośpiechu. Siodełko w rowerze dziecka należy opuścić tak, aby stopy dotykały podłoża, co pozwoli dziecku odnaleźć natychmiastową podporę przy każdej utracie równowagi i da poczucie zabezpieczenia przed upadkiem. Najkorzystniejszą formą początkowej nauki dziecka ze słabym balansem jest zasugerowanie odpychania się od podłoża tylko stopami, a w tym celu można nawet zdjąć pedały. Krótkie odrywanie stóp od podłoża pozwala dziecku na stopniowe uczenie się utrzymywania równowagi. Rozłożenie nauki jazdy na rowerze na etapy ułatwia w znacznym stopniu pokonywanie

trudności, nie powodując u dziecka zniechęcenia. Należy również wiedzieć, że łatwiej jest utrzymywać równowagę na szerokich oponach. Alternatywą dla klasycznej jazdy na rowerze jest rower typu tandem.

▶ Innymi ćwiczeniami, które można wykonywać w warunkach domowych, są **ćwiczenia na równoważni**, które pomagają w rozwoju równowagi, wzmocnieniu mięśni torsu, powodują uelastycznienie tułowia i bioder. Zdolność do utrzymania równowagi przy pomocy zmiennej napięcia mięśni jest ważna w ogólnym podnoszeniu świadomości ciała i utrzymaniu postawy. Do ćwiczeń równoważnych wykorzystuje się różnego typu deski: poruszające się tylko w kierunku przód – tył (ruch podobny do ruchu wagi szalkowej), z zaokrąglonym spodem umożliwiające balansowanie

w różnych kierunkach, z umieszczoną grą typu labirynt lub ósemka, które wywołują potrzebę kierowania balansowanym ciałem. Ćwiczenia mogą być prowadzone w różnych pozycjach: na stojąco, siedząco, na kolanach, z głową podniesioną do góry. Tempo wolne, a czas trwania ćwiczenia stopniowo wydłużany, co można zapisywać, następnie porównywać i omawiać z dzieckiem. W czasie ćwiczeń równoważnych na desce można wprowadzić dodatkowe gry, jak rzucanie woreczkami do celu, przekładanie woreczka z ręki do ręki, łapanie baniek mydlanych, łapanie ryb na magnes, rysowanie na tablicy ustawionej naprzeciw dziecka, gry z klaskaniem w trakcie balansowania. Wyniki tych zabaw również możemy zapisywać i omawiać z dzieckiem.

Aby odnoszone sukcesy pozwoliły na odbudowanie w dziecku wiary we własne siły, należy je chwalić, wprowadzać atmosferę zabawy i łagodnej rywalizacji, podzielić naukę na mniejsze etapy, a ruch na kolejne fragmenty.

Na co warto zwrócić uwagę w pracy z dzieckiem

Kolejnym istotnym problemem dziecka z dyspraksją są zaburzenia w świadomości własnego ciała, schematu ciała i orientacji przestrzennej. Ogromne znaczenie dla dzieci z problemem dyspraksji ma jakość otoczenia, w jakim przychodzi im uczyć się nowych sprawności. Należy zwrócić uwagę, że pośpiech, hałas,

zbyt duża liczba osób wokół dziecka mogą nie sprzyjać jego koncentracji uwagi. Dodatkowym elementem, który może zaniżyć potencjalne możliwości dziecka, jest konieczność rywalizacji z rówieśnikami. Błędne jest przypuszczenie, że obecność rówieśników będzie stanowić zawsze pozytywny impuls dla dziecka z dyspraksją.

Często dodatkowe wyciszenie, ograniczenie bodźców zewnętrznych pozwala na znacznie lepsze jakościowo rozplanowanie i wykonanie czynności.

Aspekt psychologiczny leży u podłoża budowania subtelnej rusztowania, jakim jest motywacja, stanowiąca podstawę wszelkich działań. Stąd przy pomocy nie tylko stymulacji

Na co warto zwrócić uwagę w pracy z dzieckiem (cd.)

słownej (zachęta, pochwała, podkreślanie małych sukcesów), lecz także przez wprowadzenie zróżnicowanych form aktywności, możemy wzbudzać zainteresowanie dziecka. Chęć zaspokojenia ciekawości jest wystarczającym bodźcem do dalszego działania.

Budulcem tego rusztowania jest również akceptacja, czyli pełne zrozumienie problemów i potrzeb dziecka. Najlepszym i najkorzystniejszym dla dziecka wyrazem naszej akceptacji jest bezpośrednio włączanie się w jego aktywność, dzięki czemu dziecko dostaje: możliwość nauki poprzez naśladowanie, poczucie współlistnienia, wsparcia – niepozostawiania z wieloma kłopotami sam na sam, poczucie bezpieczeństwa.

Wśród wczesnych symptomów, które mogą sygnalizować istnienie problemów z prakcją, wymieniono zaburzenia zmysłowe. Zaburzenia w odbiorze i przetwarzaniu bodźców zmysłowych (zmysł dotyku, czucia głębokiego, równowagi, wzroku, węchu, smaku) mogą być przyczyną wielu niespodziewanych, zróżnicowanych zachowań dziecka w obrębie jednego zmysłu. Wynika to z tego, że w zaburzeniach sensorycznych wyróżniamy dodatkowo nadwrażliwość i niedowrażliwienie (podwrażliwość), których przejawy są różnorakie i uzależnione od rodzaju zaburzenia. Nadwrażliwość czy niedowrażliwienie będzie charakteryzować pewien typ zachowań. Obserwacja tych zachowań u dziecka może wskazać, na jakim poziomie znajduje się jego próg wrażliwości na bodźce czuciowe (powierzchniowe i głębokie), wzrokowe, węchowe, smakowe.

Przykłady zachowań i reakcji dziecka na bodźce:

- ▶ Charakterystyczne dla dziecka z nadwrażliwością zmysłu wzroku będzie unikanie pomieszczeń zbyt mocno oświetlonych, a długo trwający przymus pobytu w takim miejscu, może wywołać silne rozdrażnienie. Niedowrażliwienie zmysłu wzroku będzie wywoływało natomiast zainteresowanie źródłem światła, wpatrywanie się w światło, w lustra, wprawianie w ruch przedmiotów blisko oczu.
- ▶ Przy nadwrażliwości zmysłu słuchu dziecko silnie reaguje nawet przy słabych bodźcach dźwiękowych, czuje się zagubione i dezorientowane w miejscach publicznych, generujących zróżnicowaną skalę dźwięków, zatyka uszy. W związku z niedowrażliwieniem dziecko samo „produkuje” wiele dźwięków, poczynając od krzyku, poprzez słuchanie głośnej muzyki, do wytwarzania głośnych rytmów.
- ▶ Wrażenia płynące z receptorów zmysłu dotyku są często różne, tzn. wykazują cechy nadwrażliwości i niedowrażliwienia, w zależności od części ciała. Dziecko może silnie stymulować okolice ust (niedowrażliwienie), przy jednoczesnej nadwrażliwości stóp, zdejmować ubrania o pewnej fakturze (nadwrażliwość) i silnie ocierać się, uderzać o przedmioty.
- ▶ Zaburzenia zmysłu czucia głębokiego obniżają zdolności dziecka do wykonywania skoordynowanych

ruchów. W przypadku nadwrażliwości dziecko rzadko spontanicznie przytula się, niechętnie bierze udział w grach zespołowych i innych aktywnościach ruchowych. Niedowrażliwione często zmienia pozycje chaotycznie, podskakuje, wygina ręce, wbija paznokcie w skórę.

- ▶ Dziecko z niedowrażliwionym zmysłem równowagi w ekstremalny sposób korzysta ze sprzętu na placach zabaw, z huśtawek, karuzeli, zjeżdżalni, będzie miało kłopoty z utrzymaniem pozycji równoważnych. Przy nadwrażliwości wykazuje lęk grawitacyjny, objęta się o sprzęty, niechętnie zmienia pozycje.
  - ▶ Nadwrażliwość w sferze węchu objawia się ciągłym zgłaszaniem przez dziecko wyczuwania wielu zapachów, odmawiania jedzenia pokarmów o określonych zapachach. W przypadku niedowrażliwienia dziecko obwąchuje wszystkie produkty spożywcze, ubrania itp.
  - ▶ Nadwrażliwość zmysłu smaku objawia się częstym wypluwaniem pokarmu, jedzeniem produktów tylko o określonym smaku i konsystencji. Próbowanie różnych rzeczy poprzez wkładanie do ust, lizanie różnych rzeczy występuje, gdy dziecko charakteryzuje się niedowrażliwieniem zmysłu smaku.
- Przedstawiono najbardziej typowe zachowania i reakcje dziecka na bodźce zewnętrzne, które świadczą o nieprawidłowym odbieraniu i przetwarzaniu bodźców.

Obserwacja zachowania dziecka powinna obejmować wszystkie sfery jego życia, aby na tej podstawie można było ułożyć indywidualny program, który pomoże dziecku w lepszym rozumieniu i kontrolowaniu swoich zachowań.

POMOC DZIECKU Z ZABURZONĄ PERCEPCJĄ WZROKOWĄ

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Co to jest percepcja wzrokowa
- Zaburzenia percepcji wzrokowej

STRONA 2

- Błędy najczęściej popełniane przez dzieci

STRONA 3

- Rola rodziców/opiekunów dziecka

STRONA 4

- Przykładowe ćwiczenia

Co to jest percepcja wzrokowa

W toku nauki szkolnej dziecko opiera się w znacznej mierze na spostrzeżeniach wzrokowych. Odpowiedni poziom rozwoju percepcji wzrokowej może w znacznym stopniu warunkować sukcesy bądź niepowodzenia szkolne. Jest on warunkiem koniecznym do poprawnego opanowania przede wszystkim czynności czytania i pisania, ale również innych istotnych w nauce szkolnej umiejętności. Zaburzenie percepcji wzrokowej ma też wpływ na ogólny rozwój psychoruchowy dziecka. Działa niekorzystnie na rozwój myślenia konkretno-obrazowego, na kształcenie orientacji przestrzennej oraz funkcji kierunkowej.

Percepcja wzrokowa jest zdolnością do rozpoznawania i rozróżniania bodźców wzrokowych, a także do ich interpretowania w odniesieniu do poprzednich doświadczeń.

Percepcja wzrokowa nie jest wyłącznie zdolnością do dokładnego spostrzegania. Interpretacja bodźców wzrokowych dokonuje się nie na siatkówce oka, lecz w mózgu (np. gdy spostrzegamy cztery tak ułożone linie □, to wrażenie wzrokowe powstaje na siatkówce, lecz rozpoznanie tych linii jako kwadratu dokonuje się w mózgu). Tak więc wrażenia wzrokowe powstają na siatkówce, ale rozpoznanie tego,

co się spostrzeża, dokonuje się w mózgu.

Percepcja wzrokowa uczestniczy prawie we wszystkich działaniach człowieka. Właściwy poziom rozwoju percepcji wzrokowej umożliwia dziecku naukę czytania i pisania, stosowanie reguł ortograficznych, wykonywanie działań arytmetycznych, opanowanie i poszerzanie umiejętności wymaganych od dziecka w trakcie nauki szkolnej.

Zaburzenia percepcji wzrokowej

Najintensywniejszy rozwój percepcji wzrokowej przypada na okres od 3,6 do 7,6 roku życia. W każdej klasie szkolnej można znaleźć pewną liczbę dzieci opóźnionych pod tym względem. Są to dzieci, które nie osiągnęły rozwoju percepcji wzrokowej na poziomie

niezbędnym do radzenia sobie w przedszkolu czy w szkole. U większości z nich nie znajduje się żadnych specyficznych ani patologicznych czynników, które to opóźnienie mogły spowodować. Powodem takiego stanu rzeczy jest jedna z prawidłowości rozwoju: różne

dzieci dojrzewają w różnym tempie. Faktem jest też, że u pewnej liczby dzieci stwierdza się różne zaburzenia rozwoju. Bywają to zaburzenia emocjonalne czy zaburzenia w funkcjonowaniu układu nerwowego. Inne dzieci z kolei, z racji zaniedbań środowiskowych, a także

Zaburzenia percepcji wzrokowej (cd.)

cd. ze str. 1

różnych form kalectwa, nie miały dostatecznej ilości doświadczeń wzrokowych i językowych wpływających w zasadniczy sposób na rozwój percepcji wzrokowej.

Dzieci opóźnione w rozwoju percepcji wzrokowej mogą mieć trudności w rozpoznawaniu przedmiotów i ich wzajemnego położenia w przestrzeni, co powoduje, że spostrzegają świat w sposób zniekształcony. To z kolei może wywoływać u nich poczucie niestabilności i nieprzewidywalności zdarzeń. Poruszają się niezgrabnie, nie radzą sobie w grach sportowych i zabawach ruchowych. Ponadto trudności w rozpoznawaniu symboli wzrokowych powodują, że opanowanie umiejętności czytania i pisanania jest dla tych dzieci niezwykle trudne, a niekiedy wręcz niemożliwe do osiągnięcia.

Zaburzenia percepcji wzrokowej mogą powodować trudności w opanowaniu różnych umiejętności istotnych w nauce szkolnej. Czynności te nie będą mogły być przez dziecko opanowane w stopniu pozwalającym na ich całkowitą automatyzację w późniejszym czasie. To z kolei mo-

Percepcja wzrokowa może być zakłócona na skutek nieskorygowanej wady wzroku, jest to więc pierwsza rzecz, jaką należy sprawdzić, jeśli zauważymy u dziecka jakiegokolwiek zaburzenia spostrzegania.

że przyczynić się do powstania trudności w nauce, nie tylko związanej z opanowaniem języka czytanego i pisanego. Jeśli nie uda się tych czynności zautomatyzować, będą wykonywane wolniej niż przez rówieśników, a to z kolei może spowodować, że dziecko będzie miało problem z robieniem notatek czy rozumieniem czytanego tekstu. Wszystko to może spowodować trudności w nauce różnych przedmiotów, nie tylko języka polskiego. Zaburzenie percepcji wzrokowej powoduje specyficzne trudności w uczeniu się geografii, geometrii, języka obcego.

Bardzo ważną rolę w procesie spostrzegania odgrywa analiza (wyodrębnianie elementu z całości) i synteza (łączenie elementów w całość) wzrokowa. Są to procesy zachodzące w odpowiednich częściach mózgu (korowa część analizatora wzrokowego). Nieprawidłowe

funkcjonowanie tej części mózgu może być również odpowiedzialne za zaburzenia percepcji wzrokowej.

U dzieci, u których występują opóźnienia czy zaburzenia w rozwoju percepcji wzrokowej, mogą pojawić się problemy natury emocjonalnej. Dziecko, które w wieku przedszkolnym nie potrafi kolorować obrazków czy wycinać, a także nie jest w stanie w odpowiednim czasie opanować umiejętności czytania i pisanania, może przejawiać lęk i niepokój związane z brakiem sukcesu. Zdając sobie sprawę z niemożności dorównania rówieśnikom oraz rozczarowania, jakie przynosi rodzicom i nauczycielom, dziecko takie staje się nerwowe, nieuważne, zagubione czy też nieśmiałe, zamknięte. Jeśli nie podejmuje się wobec niego żadnych środków zaradczych, mogą pojawić się u niego zaburzenia zachowania.

WP112008

Błędy najczęściej popełniane przez dzieci

Do błędów najczęściej popełnianych przez dzieci z opóźnionym lub zaburzonym rozwojem percepcji wzrokowej można zaliczyć:

- 1 mylenie liter o podobnych optycznych kształtach: a – o, m – n, l – t, e – c, h – k, E – F, C – G,
- 2 mylenie liter różniących się położeniem w stosunku do osi poziomej i pionowej: n – u, p – g, b – d,
- 3 mieszanie struktur graficznych, gdy różnice między nimi są małe, np. dom – dam, rak – rok,
- 4 przestawianie liter, sylab, wyrazów,
- 5 opuszczanie drobnych znaków graficznych i interpunkcyjnych,
- 6 pomijanie poszczególnych liter w wyrazach, w których występuje zbieg kilku spółgłosek,
- 7 zapominanie niektórych dużych liter, np. L, Ł, W, F,

Błędy najczęściej popełniane przez dzieci (cd.)

- › niewłaściwe rozplanowanie graficzne wyrazów w stosunku do strony w zeszyte, nieodpowiedni wybór linijek,
- › mylenie kierunku zapisu (pismo lustrzane, pisanie od strony prawej do lewej),
- › błędy ortograficzne (gorsza pamięć wzrokowa wpływa na trudności w zapamiętywaniu obrazu graficznego),
- › wolne tempo czytania spowodowane zbyt długim koncentrowaniem się na rozpoznawaniu kształtów liter lub wyrazów podobnych,
- › niespektowanie dużych liter na początku zdania,
- › trudność z wizualnym rozróżnieniem w wyrazie podobnych układów literowych, np. ba – ab, da – ad,
- › opuszczanie całych linijek w tekście w czasie czytania i pisania.

U dzieci z zaburzoną percepcją wzrokową często występuje niski poziom koordynacji wzrokowo-

Koordynacja wzrokowo-ruchowa jest to umiejętność koordynacji ruchów całego ciała bądź jego części z ruchami gałek ocznych.

-ruchowej. W życiu codziennym i mowie potocznej koordynację wzrokowo-ruchową utożsamia się ze zręcznością lub sprawnością manualną. Zaburzona koordynacja wzrokowo-ruchowa u dzieci objawia się małą precyzją ruchów i trudnościami w czasie wykonywania prostych zadań. Dzieci takie nieprawidłowo trzymają ołówek, niechętnie rysują. Ich rysunki charakteryzują się uproszczoną formą i niskim poziomem graficznym. Prace często są pogniecione, podarte, poplamione, robią więc wrażenie niedbale wykonanych. Dzieci niechętnie budują z klocków. Ich budowle łatwo rozpadają się z powodu wadliwej konstrukcji, złego

rozplanowania. Dzieci z zaburzoną koordynacją wzrokowo-ruchową często psują i niszczą zabawki oraz przedmioty codziennego użytku. Przy próbach pomocy ze strony dorosłych dzieci te robią szkody: rozbijają naczynia, rozchlapują i rozlewają wodę, przez co są od tej pomocy odsuwane. Podczas zajęć plastycznych niezręcznie wycinają, szarpia papier. Spowodowane jest to złą koordynacją ruchu obu rąk. Nadmierne napięcie mięśniowe powoduje zbyt silny nacisk ołówka czy długopisu, łamanie kredek. Tempo wykonywanych czynności, jak pisanie czy rysowanie, jest u takich dzieci bardzo wolne. Działania te wykonywane są z dużym wysiłkiem.

WP112008

Rola rodziców/opiekunów dziecka

Percepcja wzrokowa rozwija się pod wpływem uczenia się i doświadczeń ze środowiska, dlatego należy się jej uczyć podobnie jak wszystkich innych umiejętności.

Przy zaburzeniach percepcji wzrokowej konieczne jest zapewnienie dziecku fachowej pomocy terapeutycznej. Jednak zajęcia odbywające się jeden czy dwa razy w tygodniu są niewystarczające. Rodzice powinni otrzymać od terapeuty instrukcję, w jaki sposób i w jakiej formie kon-

tinuować zajęcia w domu, co może przyspieszyć osiąganie pozytywnych efektów pracy z dzieckiem. Dotyczy to głównie ćwiczeń w zakresie usprawniania ruchowego. Ćwiczenia sprawności ruchowej są czasochłonne, czas ich trwania podczas zajęć musi być ograniczony. Poza szkołą występują korzystniejsze warunki i sytuacje, w których można rozwijać w szerokim zakresie ogólną sprawność ruchową i sprawność manualną, koordynację wzrokowo-

-ruchową, orientację przestrzenną, czy orientację kierunkową. Wiele okazji do wspólnych zajęć i zabaw, w czasie których można ćwiczyć zaburzone funkcje, nadarza się w trakcie prac domowych, podczas spacerów czy wyjazdów.

Podczas ćwiczeń z dzieckiem należy zadbać o miłą atmosferę. Najkorzystniej jest, kiedy dziecko nie ma poczucia, że ćwiczy zaburzone funkcje, a proponowane mu zadania traktuje, jak najlepszą zabawę, wykonuje

Rola rodziców/opiekunów dziecka (cd.)

je z przyjemnością i radością. Dobrze jest wdrażać dziecko do systematycznej pracy.

Najlepiej, gdyby praca z dzieckiem odbywała się codziennie, o stałej porze. Wykonywane ćwiczenie nie powinno być zbyt długie, dziecko

nie może czuć się znużone czy zniechęcone. Nie należy wypowiadać krytycznych uwag o niezręczności dziecka, nie dopuszczać lub łagodzić uwagi krytyczne innych dzieci. Często należy stosować nagradzanie w postaci słów aprobaty, serdeczne-

go uśmiechu. Stosowane ćwiczenia muszą być różnorodne i urozmaicone. W razie trudności należy dziecku pomóc w wykonaniu ćwiczenia, ale nie robić go za dziecko. Zadania należy zawsze doprowadzać do końca. Rodzice muszą być cierpliwi!

Przykładowe ćwiczenia

1 Ćwiczenia ogólnej sprawności ruchowej (koordynacji ruchowej i koordynacji wzrokowo-ruchowej):

- ✦ ćwiczenia równowagi (chodzenie po linii, krawężniku),
- ✦ chodzenie i marsze ze zmianą kierunku ruchu na określony sygnał wzrokowy,
- ✦ ćwiczenia rozmachowe obu ramion: ruchy płynne, rytmiczne, zmienne, naśladowanie ptaków, „orły na śniegu”.

1 Ćwiczenia sprawności manualnej – przygotowują dziecko do nauki pisania. Celem ich jest usprawnienie motoryki rąk i koordynacji wzrokowo-ruchowej. Ćwiczenia graficzne, poprzedzające naukę pisania, usprawniają drobne, pisarskie ruchy ręki. Ćwiczenia sprawności manualnej spełniają następujące cele: usprawniają analizę i syntezę wzrokową, koordynację wzrokowo-ruchową, orientację kierunkową i orientację przestrzenną, ćwiczą koncentrację uwagi, eliminują nadmierne pobudzenie ruchowe. Zajęcia manu-

alne poprzez swoją atrakcyjność podnoszą motywację dziecka do pracy i pozytywne nastawienie do wykonywanych czynności.

- ✦ zamalowywanie farbami dużych płaszczyzn (kartony, gazety, arkusze szarego papieru) dużym pędzlem, ruchami pionowymi lub poziomymi z zaznaczeniem kierunku z góry na dół, od lewej do prawej,
- ✦ zamalowywanie dużej przestrzeni ograniczonej konturem,
- ✦ malowanie dużych form kolistych z zachowaniem kierunku pisania owali liter (odwrotnie do ruchu wskazówek zegara, zaczynając od miejsca cyfry 2 na tarczy zegarowej) płynnym, ciągłym ruchem,
- ✦ składanie konstrukcji z gotowych elementów (np. klocków),
- ✦ różnego rodzaju układanki,
- ✦ modelowanie (plastelina, modelina), zaczynając od prostych form, jak kulki, wałeczki, do coraz bardziej złożonych,
- ✦ kreskowanie – wypełnianie kon-

turów kolorem za pomocą równoległych kresek poziomych lub pionowych (z zachowaniem kierunków od lewej do prawej, z góry na dół),

- ✦ rysowanie szlaczków literopodobnych w liniaturze, w zmniejszającym się stopniowo wymiarze, aż do liniatury zeszytu, wg stopnia trudności: wodzenie po wzorze, kończenie rozpoczętego wzoru, odwzorowywanie.

1 Ćwiczenia doskonalące percepcję wzrokową:

- ✦ składanie pociętych obrazków (od prostych dwuczęściowych do skomplikowanych puzzli),
- ✦ dopasowywanie części obrazków do całości,
- ✦ wyszukiwanie różnic między obrazkami,
- ✦ uzupełnianie brakujących elementów na obrazkach,
- ✦ rozróżnianie przecinających się figur,
- ✦ dobieranie parami takich samych obrazków (np. przy pomocy gier „Memory”).

W JAKI SPOSÓB WSPOMAGAĆ ROZWÓJ MOWY DZIECKA W DOMU?

Informacje i wskazówki dla rodziców

STRONA 1

- Prawidłowe nawyki fizjologiczne i klimat emocjonalny

STRONA 2

- Przykładowe gry stymulujące funkcje mowy

Dziecko uczy się poprzez naśladowanie, tak więc podstawowym warunkiem właściwego wspomaganie rozwoju mowy dziecka jest jak najczęstsze mówienie do niego, od pierwszych dni jego życia. Należy jednak pamiętać, że – aby osiągnąć efekt – należy do dziecka mówić poprawnie, bez zdrobnień i przekręceń, pamiętając też o prawidłowej wymowie i formach gramatycznych. Dziecko nie wie, jaka jest norma językowa – uczy się

Dziecko naśladowuje wymowę rodziców, dlatego niezmiernie ważne jest, aby mówić do niego w sposób poprawny.

od rodziców, całkowicie im ufając. Jeśli rodzice stosują formy nieprawidłowe (zdrobnione, po dziecinnemu przekręcone czy nieprawidłowo wymówione) – dziecko z dużym prawdopodobieństwem zacznie te formy naśladować. Nie bez powodu jedno z pierwszych pytań zadawanych

przez logopedę rodzicom dziecka z wadą wymowy, brzmi: *Czy ktoś z bliskich dziecka ma taką właśnie wadę wymowy?* Tak więc, przy okazji kształtowania wymowy dziecka, dobrze jest samemu zadbać o swój język i wymowę.

14U0512

Prawidłowe nawyki fizjologiczne i klimat emocjonalny

Kolejnym ważnym czynnikiem wpływającym na prawidłowy rozwój mowy dziecka jest kształtowanie prawidłowych nawyków fizjologicznych (odgryzanie, żucie, przełykanie, nawyki związane z higieną jamy ustnej). Zgodnie z normą rozwojową idące do szkoły dziecko powinno odgryzać pokarmy przodem (nie bokiem) łuku zębowego, prawidłowo przeżuwać pokarmy o każdej konsystencji (także twarde lub ciągnące się), przełykać w spo-

sób dojrzały (nie zaciskając ust, unosząc masę języka w kierunku podniebienia twardego).

Szczególnie zbyt długo przetrwalne polykanie infantylne może powodować wady wymowy w zakresie realizacji głosek szumiących ([sz], [ż], [cz], [dź]) oraz głoski [r]. Wszystkie te głoski wymagają prawidłowej umiejętności, tzw. pionizacji języka, czyli unoszenia jego czubka w kierunku podniebienia twardego. Polykanie niedojrzałe uniemożliwia

wykształcenie się tej czynności. Trudnościami w wykształceniu się prawidłowej postaci polykania sprzyjają:

- ▶ zbyt długie ssanie przez dziecko smoczka,
- ▶ podawanie dziecku przede wszystkim pokarmów półpłynnych, przecieranych lub zbyt miękkich (przez co dziecko nie ćwiczy umiejętności żucia i przełykania),
- ▶ skrócone wędzidełko podjęzykowe,
- ▶ niektóre formy wad ortodontycznych.

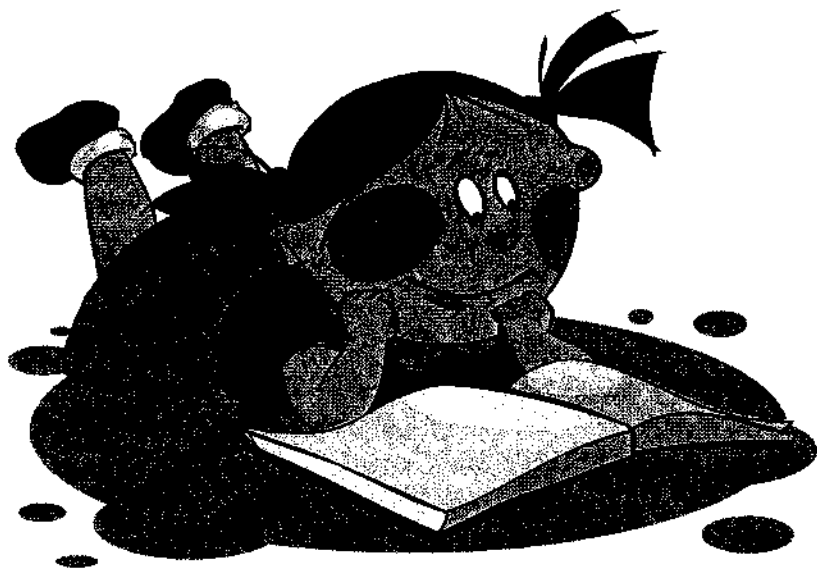

Prawidłowe nawyki fizjologiczne i klimat emocjonalny (cd.)

We wspomaganiu rozwoju mowy dziecka ważny jest także właściwy klimat emocjonalny. Najlepszą motywacją do werbalnego komunikowania się jest dla dziecka świadomość, że ktoś go uważnie słucha, jak również potrzeba uzyskania czegoś, co ma dla dziecka wartość. Według badań przeprowadzonych w rodzinach

w zakomunikowanie rodzicom swoich potrzeb. Przy każdym następnym potomku rodzice – coraz sprawniej – w opiece nad dziećmi –szybciej orientują się (często wręcz uprzedzają), czego potrzeba ich dziecku. Nie ma więc ono potrzeby, aby intensywnie pracować nad rozwojem komunikacji.

brze jest także pamiętać, żeby nie tworzyć wokół mowy niepotrzebnie nerwowej napiętej atmosfery. Jeśli dziecko ma problemy z mówieniem – mówi niewyraźnie, niechętnie, zbyt późno opanowuje kolejne etapy rozwoju umiejętności – należy zwrócić się o pomoc do specjalisty, jednak jednocześnie trzeba uważać, aby naszym zachowaniem nie przekazać dziecku komunikatu, że „coś jest nie w porządku”. Należy unikać zmuszania dziecka do wypowiadania się (szczególnie publicznie), ale także nie zabraniać mu tego w obawie, że się skompromituje. Napiętą atmosferę tworzą także: prowokowanie dziecka do ciągłych powtórzeń (np. nieprawidłowo wymawianej głoski), porównywanie mowy dziecka do innych dzieci, *Julka tak pięknie mówi [r], a ty co?*, szczególne podkreślanie problemu dziecka, a także zbyt intensywne ćwiczenia zaburzonej funkcji. Oczywiście, systematyczność w terapii logopedycznej jest kwestią kluczową dla jej powodzenia, jednak zbyt intensywne ćwiczenia spowodują przemęczenie dziecka i jego negatywne nastawienie do terapii, a często nie przyspieszą jej efektów.

wieloletnich najszybciej opanowuje mowę najstarsze dziecko. Tłumaczy się to faktem, że to właśnie dziecko musi włożyć najwięcej pracy

Podsumowując – kluczem jest znalezienie „złotego środka” pomiędzy uważnym słuchaniem dziecka a uprzedzaniem jego potrzeb. Do-

Przykładowe gry stymulujące funkcje mowy

Wspomagając rozwój mowy dziecka, dobrze jest zaproponować czasem grę, która stymulować będzie funkcje mowy, a jednocześnie, jeśli zostanie wprowadzona jako za-

bawa, nie będzie przez dziecko postrzegana jako element terapii. Przykładowe gry:

► **Miny** – zabawa polegająca na wykrzywianiu twarzy i robieniu różno-

rodnych min. Możemy zaproponować dziecku „pojedynek” – kto zrobi straszniejszą, śmieszniejszą, dziwniejszą minę. Inną wersją tej zabawy jest „lustro” – uczestnicy

Przykładowe gry stymulujące funkcje mowy

gry nawzajem naśladują wykonane przez siebie miny. Zabawa ta usprawnia i uelastycznia mięśnie artykulacyjne twarzy. Może też stanowić wstęp (rozgrzewkę) do ćwiczeń zalecanych przez logopedę.

- ▶ Ciąg słów – zabawa polegająca na tworzeniu ciągu słów w taki sposób, żeby każde kolejne słowo rozpoczynało się na głoskę, którą kończyło się poprzednie. Przed rozpoczęciem gry należy pamiętać, aby wyraźnie zaznaczyć, czy dobierając słowa, bierzemy pod uwagę głoski, czy też litery (w wersji literowej możemy ciąg zapisywać) – ponieważ niejednokrotnie zapis literowy będzie różnił się od realizacji głoskowej. Gra ta ma na celu usprawnienie słuchu fizycznego i fonematycznego (umożliwiające go realizację głosek), a także poprawę fluencji (płynności) mowy.
- ▶ Kto więcej? – umawiamy się z dzieckiem, że w ograniczonym czasie (np. trzy minuty) szukać będziemy przedmiotów zaczynających/kończących się od ustalonej głoski. Wygrywa oczywiście ta osoba, która znajdzie (i zapamięta) więcej słów. W innej wersji tej samej gry wyrazy rozpoczynające się od ustalonej głoski podajemy na zmianę. Przegranym jest wtedy ta osoba, która jako pierwsza nie będzie potrafiła wymyśleć takiego wyrazu. Zabawę można utrudnić, ustalając, że podawanymi słowami powinny być np. tylko rzeczowniki lub czasowniki (tylko

wtedy, kiedy mamy pewność, że dziecko rozróżnia części mowy) lub też konkretna kategoria przedmiotów (np. kwiaty, rośliny, marki samochodów etc.). Ćwiczenie to usprawnia słuch fizyczny i fonematyczny, usprawnia pamięć słuchową, wpływa na fluencję słowną.

- ▶ „W koszyku” – gra polega na powtarzaniu nazw produktów, które znajdują się w wymyślonym koszyku, tak aby za każdym razem lista ta stawała się coraz dłuższa. Grający na zmianę powtarzają: *W koszyku znajdują się...*, po czym wymieniają listę produktów, dodając za każdym razem jedną nową nazwę. Następna osoba powtarza całą listę, dodając kolejną, etc. Grę przegrywa ta osoba, która jako pierwsza pomyli się w powtarzaniu listy (można grać do drugiej, trzeciej pomyłki). Wariantem tej gry jest tworzenie innych list, np. „w walizce”, „na półkach w sklepie”, „na wycieczkę zabieramy”. Gra ta świetnie usprawnia pamięć słuchową, poprawia fluencję słowną oraz umiejętność zapamiętywania.
- ▶ „Rozmowa szpiegów” – dość trudna gra polegająca na odgadywaniu zaszyfrowanej wypowiedzi partnera. Szyfr wymyślamy przed rozpoczęciem gry – do każdej sylaby w wyrazie dodajemy dodatkową sylabę lub też głoskę. Np. wyraz „telewizor” po „zaszyfro-

waniu” mógłby brzmieć: „nate – nale – nawi – nazor” (dodajemy sylabę [na] przed każdą sylabą) lub też „tete – lete – wite – zorte” (dodajemy sylabę [te] po każdej sylabie). Gra ta wymaga sporych umiejętności od obu graczy. Kształtuje umiejętność analizy i syntezy sylabowej, pamięć i uwagę słuchową, słuch fizyczny i fonematyczny, a także umiejętności artykulacyjne. W wersji uproszczonej (dla młodszych dzieci) możemy poprzestać na podziale wyrazów na sylaby lub głoski, bez dodawania do nich elementów dodatkowych.

